

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת תולדות

ירושלים עיה"ק תובכ"א
תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ו בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמרים על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת"י, אשר רובם רואים אור לראשונה כאן בס"ד.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה

במייל: 8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות

בנקודות המכירה

של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,

בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,

ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים

לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת תולדות

מפתח העניינים

הולך בתום ילך בטח / הלכה עשיו שונא ליעקב / השפעתם של חברים רעים / הספק גרוע מן הכל / ותורה אור / יעקב איש תם יושב אהלים / דרכו של יעקב בעשיית סייגים וגדרים / אין אדם שומע לי ומפסיד / המצוה מקדשת ומרוממת את האדם

מפתח חידושי תורה

- א. בענין ליצני הדור כא
ב. בענין גדר ולשון והנה כג
ג. בענין ויצא הראשון אדמוני כולו כו
ד. בענין יעקב אבינו כז
ה. בענין שעיני אברהם לא כבדו מזוקן כיצחק ויעקב כז
ו. בענין אלהים - האלהים כח
ז. בענין עשו אדום עמלק בחינת כלב כט

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

חולץ בתום ילך בטח

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן בכמה הערות בפרשת השבוע, פרשת תולדות, וללמוד מהם דרכי מוסר ובינה.

ואלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לכן הארמי לו לאשה. ויעתר יצחק לה' לנכה אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו. שכך היא המידה, כשמבקשים ומתפללים - מקבלים, כי כך מדת הקב"ה שאינו פוסל תפלת כל נברא (תנחומא פרשת ואתחנן ס"ד).

הרבה שנים חכתה וציפתה רבקה להפקד, עשרים שנה. וגם עכשיו, בהיותה הרה, ההריון מתמיה אותה. וכמו שכתוב ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי. ומפרש רש"י "ויתרוצצו. על כרחך המקרא הזה אומר דרשני, צריך לדרוש ולפרש את הפסוק הזה שסתם מה היא רציצה זו וכתב אם כן למה זה אנכי, לא התפרש לנו במקרא מהי ההתרוצצות הזו, מתי ואיך היתה, שמחמתה אמרה רבקה 'למה זה אנכי'. ורבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס לצאת. עוברת על פתחי עבודה זרה, עשו מפרכס לצאת. ובגלל שתממה רבקה בדבר הזה ותלך לדרוש את ה', וכמו שכתב רש"י "לבית מדרשו של שם, שייגיד לה מה תהא בסופה", ואלו דברי רבותינו במדרש (בראשית רבה פס"ג, ו).

זה עצמו כבר מלמד אותנו לימוד מוסר השכל גדול. הרי היום אם היה קורה מצב כזה, מיד היו אומרים לרבקה, לכו לעשות בדיקת 'אולטרה סאונד'. זה הפתרון. אבל האמת היא שאין דעת החכמים נוחה מכל הדרישות והחקירות המרובות הללו, ולא כדאי לברר יותר מידי במה שאינו נצרך מאוד.

אמנם ודאי שאם חכם הורה שצריך לבדוק ולברר, צריך לנהוג כדבריו. אבל בלא זה - לא כדאי. 'הולך בתום - ילך בטח' (משלי י, ט), מי שהולך בתמימות ושם בטחונו בה', הולך בדרך הנכונה, ואילו 'יוסיף דעת - יוסיף מכאוב' (קהלת א, יח). הרי הרבה פעמים הבדיקות והחקירות לא קולעות אל המטרה, ויש כתוצאה מזה אכזבות ועגמות נפש.

לדוגמא בעלמא, מעשה שהיה באחד, שהיה לאשתו גם כן צער עיבור, והלכו ודרשו ברופאים, והם אמרו להם לכו ותעשו בדיקה אלמונית וצילום פלוני, ולבסוף אמרו להם הרופאים, מוזל טוב! ראינו על פי הצילומים ש'שני גוים בבטן'. יש תאומים, ומפני זה בא צער העיבור.

בין ששמעו כך, התחילו בהכנות. תאומים זה לא דבר של מה בכך. הלכו וקנו הכל כפול. עגלת תאומים, שתי מיטות, ועוד כל מיני טורח טרחו, ולבסוף בשעה טובה נולדה בת... בת אחת. הרופאים טעו ולא פענחו את הצילום נכון.

זה היו אומרים הרופאים לעשות. אבל רבקה? - 'ותלך לדרוש את ה'". כיון שראתה בעיה, הלכה לדרוש את ה'. היא ידעה שזו הכתובת לכל שאלה או בעיה. ולהיכן הלכה? לבית מדרשו של שם.

זהו לימוד ראשון בפרשה. לדעת כאשר יש איזו שאלה או תמיהה, את מי צריך לשאול ולדרוש, והיכן לחפש את התשובה. בבית מדרשו של שם.

'כל הנוטל עצה מן הזקנים אינו נכשל', כך לשון רבותינו (שמות רבה ג, ח). ו'זקנים' הכוונה לחכמי התורה, 'זקן' - זה שקנה חכמה' כמו שאמרו בקידושין (דף לב:), ומי שנוטל עצה מהתורה ומחכמיה, אפילו אם הוא עצמו אינו מבין את טעם ההוראה של החכם, מכל מקום הואיל והוא נוטל עצה מן הזקן, מובטח לו שסופו שאינו נכשל.

צא וראה, ביאשיהו מלך יהודה, שהיה צדיק מאוד עד שעליו דרש ירמיהו את הפסוק (איכה ד, ט) 'רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם' כמו שאמרו רבותינו (תוספתא תענית פ"ב ה"י), אף על פי כן כשיצא למלחמה עם פרעה נכה נהרג. ובגמרא במסכת תענית (דף כב:) אמרו רבותינו, מפני מה נהרג? - לפי שהיה לו להמלך בירמיהו, ולא נמלך. לא מצאו לו שום עון אחר לתלות בו, שהרי באמת היה צדיק תמים, משיח ה', אבל היתה עליו תביעה זו שלפני שיצא למלחמה היה צריך לשאול ולהתייעץ עם הנביא ירמיהו.

ואם על צדיק כמוהו היתה תביעה זו למה הכריע לפי דעתו לבד ולא נטל עצה מן החכם שבדורו, הנביא ירמיה, על אחת כמה וכמה שאנחנו צריכים להיות מן הנוטלים עצה מהזקנים, מחכמי התורה.

הלכה עשיו שונא ליעקב

עוד הערה יש כאן בפסוקים הללו. כאמור, רבקה הולכת ושואלת עצה, בבית מדרשו של שם. היא לא מבינה, איך יתכן שהעובר רוצה לצאת גם כשהיא ליד פתחי תורה, וגם בהיותה עוברת על יד פתחי עבודה זרה. והסיבה באמת מה היתה, ויאמר ה' לה שני גיים בבטןך ושני לאומים ממעיך יפרדו ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר. ה' השיב לה, וכמו שפירש רש"י "על ידי שליח, לשם נאמר ברוח הקדש, והוא אמר לה", שם ענה לה על פה ששם ה' בפיו על ידי השליח, כי יש לה בבטנה תאומים, וזו הסיבה לשינוי הזה. כשהולכת על פתחי תורה, יעקב רץ, הוא מפרכם ורוצה לצאת, ללכת ללמוד. וכשעוברת על פתחי עבודה זרה עשיו הוא שמפרכם לצאת.

שואלים המפרשים, בשלמא כשהיתה עוברת על יד פתחי תורה, על פתחי תלמודי תורה וישיבות, היה יעקב רוצה לצאת, אבל עשיו לא נתן לו. תפס אותו והחזיק בו לבל

יצא. אבל כשהיתה עוברת על יד פתחי עבודה זרה ועשיו מפרכס לצאת, למה באמת לא יצא? מי עיכב בדבר? וכי מה אכפת לו ליעקב שילך ממנו ויעזוב אותו לנפשו?

והתשובה היא שעשיו עצמו לא רצה לצאת. והסיבה, כי אפילו שאם יצא יוכל ללכת ולעבוד עבודה זרה כרצונו, מכל מקום אבל אז יהיה חסר לו את מי לצער לרדוף ולענות. עכשיו הוא נמצא יחד עם יעקב ודוחק אותו. הם מתקוטטים כל הזמן ויש ביניהם מריבה. עדיף לעשיו לשבת ולצער את יעקב מאשר ללכת ולעבוד את אלהיו. כאן כבר התחוויר והתבהר מהו מציאות של גוי, וכמה רבה שנאתו לישראל.

הרבה פעמים במהלך הדורות היו כאלו שתלו תקוות בגויים שיעזרו כשיצטרכו להם, אבל 'הלכה בידוע שעשיו שונא ליעקב' (ספרי בהעלותך ט, י). וכבר מבטן אמו, מאז היות יעקב ועשיו ביחד, היה עשיו רוצה לדחוק ולצער את יעקב כל כמה שיוכל, ואף החשיב את זה יותר מעבודת אליליו. והוא שדרשו רבותינו (תנחומא כי תצא, ד), שבשעה שיצא עשיו מבטן אמו רבקה, עקר את בית הרחם ממנה שלא תוכל ללדת יותר. כבר אז, מבטן אמו, היה עשיו שונא את יעקב, וגם אכזרי רשע ורב מעללים.

השפעתם של חברים רעים

בשם רבי חיים מבריסק זצ"ל שואלים שאלה אחרת. מבואר שכשהיתה רבקה עוברת על יד פתחי תורה, היה יעקב מפרכס ורוצה לצאת. ולכאורה, מה חסר ליעקב בבטן אמו? והלא הוא יושב שם ולומד את כל התורה כולה מפי המלאך, כמו שאמרו בגמרא (נדה ל:). ורבותינו שם ביארו את הפסוק שאומר איוב (איוב כט, ב) 'מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני' שאיוב שהיה בסבל נורא צער ומכאובים וקילל את היום שנולד בו, ביקש 'מי יתנני ירחי קדם' אלו ירחי הלידה שבהם היה בבטן אמו, והוא הזמן הטוב ביותר שיש לאדם. זה היה הזמן שאיוב ביקש לחזור אליו. אז האדם פטור מכל הבעיות, לא משלם מיסים, אין כאבי ראש או שאר חלאים, אין שום בעיות. ויושב אז העובר ועוסק בתורה עם רב גדול לידו.. מלאך ה', ממש כמו בעולם הבא, שיושבים הצדיקים ועוסקים בתורה. ואם כן מדוע זה רצה כל כך יעקב לצאת ממעי אמו?

ואומרים בשמו של רבי חיים זצ"ל שביאר, שבאמת רואים כאן יסוד גדול. והוא, שאפילו אם יש לאדם רב, ולא סתם רב אלא מלאך ה' צבאות, ומלמד אותו את כל התורה כולה, מכל מקום אם יש לו בחדר חבר רע, זה הורס ומשחית את הכל. ולכן הגם שהיה ליעקב מלאך שלימדו תורה, ומסתבר שיעקב לפי שורש נשמתו היה לו מלאך בדרגה גבוהה מאוד, למרות זאת כשבסמוך אליו, באותו החדר ממש נמצא תלמיד נוסף והוא עשיו, לא יעזור מאומה. זהו רק צער וסבל בשבילו.

יש הורים שטועים בדבר הזה. אחד חושב לעצמו, ברוך ה', הבן שלי נמצא במקום טוב. הרי ביררתי כל כך הרבה על התלמוד תורה שיש בו רבנים גדולים בתורה ויראה, ולא די שמלמדים את הילדים תורה בטהרתה אלא גם מחנכים שם למידות טובות, ברוך ה' שהבן שלי שם, ודאי וודאי שהבן שלי גדל שם כמו שצריך, עכשיו אני יכול ללכת לנוח... וזו טעות גמורה. אי אפשר לשלוח את הילד לתלמוד תורה, להטיל את כל החינוך שלו על רבו, ולומר 'ברוך שפטרנו מעונשו של זה' עוד קודם הבר מצוה.. צריך שתהיה דרישה וחקירה מתמדת על מצבו של הבן. כי אמנם נכון שהרב הוא מלאך ה' צבאות כמו שביררת קודם, והוא מחנך את הבן שלך לתלמוד, מחנך אותו ליראת שמים ולמידות טובות, וזה טוב מאד. אבל עם מי עוד הוא נמצא שם בתלמוד תורה ומי החברים שלו? וברחוב עם מי הבן שלך מסתובב? אלו מלאכים יש שם ברחוב? הרי לפעמים יש שם גם מלאכי חבלה, אי אפשר לדעת.. ולכן אתה את חלקך מחינוך בנך אל תניח. עליך לפקוח עין, ועליך מוטל לרדת ולבדוק את זה. זה מה שרואים אצלנו בפרשה. יכול להיות שיש לאדם רב צדיק כמלאך, אבל אם יש לו חבר רע לא הועלתו כלום. כי ההשפעה של החבר היא גדולה יותר מההשפעה של הרב, ובמילה אחת יכול חבר רע לסתור ולהרוס את כל מה שהרב מלמד ומחנך אותו בזמן רב ובטרח מרובה.

סיפרו על הרב מבריסק זצ"ל שאמר פעם, "ברוך ה', הבנים שלי הם לא בגדר בשר שנתעלם מן העין.. אני יודע עשרים וארבע שעות מזה עושים הבנים שלי והיכן הם נמצאים". יש אחד שבא לבית ושואל את אשתו איפה הילד שלנו? והיא אומרת לו, אתה שואל? גם אני שואלת, לא יודעת איפה הוא. ובזמן הזה שהוא בלי השגחה ופיקוח מי יודע איפה הוא נמצא ומה הוא עושה. ובפרט בזמן שלנו, שהרחוב הוא לא רחוב כשר כמו שהיה לפני כמה דורות, והרחוב מהווה חורבן אחד גדול, ואי אפשר לסמוך על שום דבר. צריך לקחת את הדברים לתשומת לב, לא לסמוך על כך שהבן נמצא בתלמוד תורה, אלא לחקור ולדרוש כל העת על חביריו בפיקוח מתמיד.

א. ובענין החינוך צריך לדעת, כי רבותינו חכמי ישראל היו רחמנים בני רחמנים, ואף על פי כן הגר"א באגרתו מעולפת ספירים כתב שלפעמים יש צורך להכותם מעט. היום יש שיטה כזו שאסור לנגוע בילד. אמנם ודאי שלא הכוונה כאותם אלו שמכים את הילד עד שמתעייפים.. ודאי שלא. אבל כן צריך לדעת שלפעמים צריכים להכות את הילד הכאה, כגון אם הילדים מקללים חלילה, או אינם מברכים, וכיוצא בזה. ולא צריך לחשוש אולי הילד עשוי מזוכית ויישבר..

ואמנם רבותינו נתנו בזה כללים וגדרים, שלא להכות בזמן ריתחא. יש אחד שמכה את הבן שלו כשהוא מכעיס אותו, ואז בהיותו כועס הוא מכה אותו. יכול גם לזרוק עליו מקרר בשעת כעסו... זה לא הכאה של חינוך אלא הכאה של כעס.

הספק גרוע מן הכל

עוד יש הערה גדולה ויסודית שלומדים כאן בפסוקים האלו. רבקה טרחה והלכה לבית מדרשו של שם לשאול ולדרוש, משום שלא הבינה איך ייתכן שהעובר רץ ומפרכס לצאת גם כשעוברת על יד פתחי תורה וגם כשעוברת ליד בתי עבודה זרה. ובאמת הסבירו לה שאין זה עובר אחד, אלא שנים יש כאן, אחד כולו קדש קדשים, והשני - עשוי, רץ לעבודה זרה.

רואים, שכל זמן שלא ידעה רבקה שיש תאומים בבטנה, וסברה שעובר אחד הוא, לא יכלה לשאת את המחשבה שאותו עובר רוצה לצאת גם לפתחי תורה וגם לבתי עבודה זרה, וזאת משום שלא יתכן שתהיה מציאות של ספיקות, מציאות של פסיחה על שתי הסעיפים. אם צדיק הוא ועובד את האלהים טוב, ואם רשע הוא שיהיה רשע, אבל לא יתכן שיהיה גם צדיק וגם רשע, לפעמים רוצה לרוץ לפתחי תורה ולפעמים לבתי עבודה זרה. לא שייך שיהיה כדבר הזה. לכן הלכה ושאלה בדבר ה', ורק כשהסבירו לה שהם שנים, נחה דעתה.

ולמדנו כאן יסוד גדול, כי להיות פוסח על שתי הסעיפים, להיות כמסתפק בדבר, הוא הדבר היותר גרוע. ובפרט בדור שלנו, שהוא דרא בתראה, ואור וחושך משמשים בו בערבוביא, הרבה הרבה ספקות מתעוררים אצל האדם מחמת כל מיני סיבות שונות ומשונות, אם בגלל הרחוב, אם בגלל ספרים חיצונים או דיבורים שונים, ואט אט האמונה אצלו הולכת ונחלשת, ונמצא פעם מאמין ופעם חצי מין. ובוה גדול כוחו של היצר, להטיל בלב של האדם ספיקות, ואז על ידי הספיקות הוא מטשטש את האמונה של האדם. וזהו הדבר היותר משוקץ ומתועב לפני ה', וכמו שרואים כאן אצל רבקה, שלא יתכן כדבר הזה להיות פוסח על שתי הסעיפים.

'עמלק' אמרו העולם, בגימטריא ספק. הכח שלו בקירור האמבטי הרוחתת, בקירור האמונה, הוא מהספקות שמתעוררות אצל האדם. לכן מיד אחרי שכתוב שבני ישראל ניסו את ה' "היש ה' בקרבנו אם אין" (שמות יז, ז), מיד "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל" (שמות יז, יח). כי מזה גופא נובע הכח של עמלק, הספק של ישראל היש ה' בקרבנו אם אין.

ולזו דרכו של היצר הרע. הוא לא בא לאדם ואומר לו, בא תהיה רשע ותעבור עבירה, אלא הוא מתחיל להכניס בו ספיקות. אומר לו, בוא ותעשה כך וכך, הרי לא בטוח שזה אסור, זה רק ספק. ואפילו אם זה אסור, נכון, באמת זה לא לפי השולחן ערוך, אבל מותר לך לחלוק... בא תהיה גם אתה פוסק ותכריע אחרת... ואז האדם מתחיל להסתפק, אולי הוא צודק? אולי לא? אבל כבר בזה עצמו, כאשר נכנס הספק אצל האדם, זה מחליש לו את האמונה.

והכל צריך לעשות בדעת ובתבונה. כבר אמרו חז"ל (סוטה מז). שתמיד תהיה שמאל דוחה וימין מקרבת, ולפעמים נזקקים לשמאל דוחה, ולעיתים דוקא לימין מקרבת. הכל לפי הענין.

מספרים שפעם ישבו האחים הקדושים רבי אלימלך מליז'ענק ואחיו רבי זושא, ולמדו יחד את דברי המדרש רבה על הפסוק באיוב (לה, ד) "איפה היית ביסדי ארץ". איוב כידוע באו עליו צרות ויסורים לאין מספר, והיה איוב מתאונן על מר גורלו ובא בטרונא לה' יתברך, איך ייתכן שבאים עלי כל כך הרבה צרות, וכי רשע אני שהם מגיעים לי? ואמר איוב להקב"ה, 'שמא בין איוב לאיוב התחלף לך' (בבא בתרא טז.), אולי טעית ואתה מביא לי צרות שהיו אמורים להגיע למישהו אחר, לאיוב.

וכך יש בספר איוב אריכות הטענות שטען איוב, אבל הקב"ה בסוף השיב לו, כמו שכתוב 'ויען ה' את איוב' (לה, א), ושם באים שני פרקים שבהם יש סדרה שלימה של שאלות נוקבות ששואל הקב"ה את איוב. ואחת השאלות היא 'איפה היית ביסדי ארץ'.

מה פירוש הפסוק? במדרש פרשת כי תשא (פרשה מ', ג) ביארו רבותינו, שנשמתו של אדם הראשון היתה כוללת את כל הנשמות כולם, אלא שהיו בחינות בחינות בדבר. לשון המדרש 'יש שהוא תלוי בראשו של אדם ויש שהוא תלוי בשערו, יש שהוא תלוי במצחו ויש בעיניו'. דהיינו, כמו שבאדם יש חלקים חלקים, וברור שהמח והלב יותר חשובים מהכרס, הגם שרוב בני אדם לא חושבים כך.. כך גם הנשמות שהיו כלולים באדם הראשון, הנשמות הגבוהות יותר היו במקום יותר חשוב אצל האדם, בראשו, והנשמות שפחות חשובות היו בשערו, וכיוצא. וזהו שאמר הקב"ה לאיוב 'איפה היית ביסדי ארץ', כלומר מהיכן ומאיזה חלק באדם הראשון נאצלה הנשמה שלך, האם ממקום גבוה יותר או במקום נמוך? - אם יודע אתה באיזה מקום היית, אתה מתווכח עמי'. אם תדע מהיכן נאצלה נשמתך, דהיינו שתכיר ותדע מהי שורש הנשמה שלך ומה מגמתה כאן בעולם, תוכל להתווכח ולטעון טענות. אבל כל זמן שאינך יודע, אם כן אין לך ידיעה מה צריך אתה לתקן בעולם, ואין לך הבנה בכל המהלכים שנעשים בעולם כדי להביאו לתיקון השלם, ומה לך מתאונן ומתלונן.

מובל מקום, היו שני האחים הצדיקים הללו רבי אלימלך ורבי זושא יושבים יחד ולומדים את דברי המדרש. פנה אחד האחים לחבירו ואמר לו כך: אמור לי אחי יקירי. הרי במדרש מבואר שכל הנשמות היו כלולות יחד בנשמתו של אדם הראשון. ובכן, יש לי קושיא עליך. מדוע לא עכבת את אדם הראשון מלחטוא? הרי גם אתה היית יחד אתו. גם אתה היית חלק ממנו. ואתה שהנך קדוש עליון, צדיק יסוד עולם, היית צריך לתפוס את ידו של אדם הראשון, ולא לתת לו לאכול מעץ הדעת! למה זה נקטת בשב ואל תעשה ולא מנעתו מחטוא לה'?

השיב לו אחיו, בדיוק הפוך! אני נתתי לו ואפשרתי לו בכוונה תחילה שיעשה מה שיעשה. מדוע? - כיון שכשהיצר הרע בא לאדם הראשון, במה תפס אותו, איך נלחם באדם? התחיל נותן לו ספקות באמונתו. אולי תאכל מעץ הדעת 'והייתם כאלהים' (בראשית ג, ה), כדאי לך, זה טוב לך. ונכנס אצלו הספק, כדאי לאכול, או לא כדאי. וכיון שראיתי שנכנס

אצל האדם ספק, אמרתי לו לאדם אל לך להשאר עם ספק. הספק הוא הגרוע ביותר, הוא מפעפע בלבו של אדם כארסו של עכנאי ומקעקע את כל האמונה ממנו. לך, תאכל מעץ הדעת, ותמות! אבל בלי ספקות. מוטב שתחטא, ובלבד שיתברר אצלך הטעות ותצא מן הספק. 'אין שמחה כהתרת הספקות' (שו"ת הרמ"א סימן ה'), כשיש באמונה ספקות וסדקים, אולי כן או אולי לא, זו צרה צרורה.

ואת זה אמר הנועם אלימלך זצ"ל שידע חומרתו של איסור ואפילו של נדנוד איסור מהו. ידע מהי החשיבות שלא לעבור על מימרא דרחמנא. תלמידו המובהק של הנועם אלימלך, כותב בספרו מאור ושמש (פרשת מסעי) "**שמעתי מאדמו"ר הרב בוצינא קדישא איש אלהי מו"ה אלימלך זצוק"ל שאמר שעשה תשובה על מה שחטא בהיותו בבטן אמו וציער אותה אז".** מיישהו עשה על זה תשובה? מיישהו חשב שזה עוון? חשב על זה בכלל? תגיד את זה למישהו הוא יאמר לך, לעשות תשובה על זה שציערתי את אמי בצער העיבור? שתגיד תודה שבכלל נולדתי... הרי היא שמחה שנולדתי. אבל הנועם אלימלך גם על זה עשה תענית וגם על זה עשה תשובה. עד כדי כך היה חמור אצלו נדנוד וסרך של איסור.

ראיתי מספרים עליו, שפעם נכנס אצלו אחד התלמידים הוותיקים וראה אותו יושב בצער גדול. שאל אותו, יאמר לי כבוד הרב, על מה אתה בצער. השיב לו, לא עליכם, היום עשיתי עוון. איזה עוון? - דברתי בתפילה. שאל אותו התלמיד, מה בדיוק קרה שם, על מה ולמה דיבר הרב בתפילה? אמר לו רבי אלימלך, הייתי מתפלל תפילת שחרית, וכבר התחלתי הודו, והנה נכנס מיישהו לבית הכנסת כולו בוכה וחרד, ובא אליי באומרו כבוד הרב תציל את אשתי שהגיע פרקה ללדת ומתקשה היא לילד, וכבר זה ענין של פיקוח נפש, בבקשה שכבוד הרב יתפלל עליה. וכיון שבא אליי היהודי הזה כולו זועק ובוכה, הוצרכתי לחקור ולדרוש, לשאול אותו מה קרה, ודברתי בתפילה.

על זה היה נאנח רבי אלימלך ומצטער, על שדיבר בתפילה בנסיבות הללו. את זה ראה לעצמו כחובה וכעוון. אמר לו התלמיד, כבוד הרב, והלא פיקוח נפש היה, וכדין עשית שהפסקת כדי לברר על מה ולמה בא היהודי הזה וכולו בחרדה גדולה, וטוב עשית שעצרת כדי להתפלל על זו האשה המקשה לילד, ומה לך להצטער על זה? - אבל רבי אלימלך לא נרגע ואמר, מכל מקום היה כאן עוון. אחר כך אמר לו התלמיד והרי דברת ב'הודו', קודם ברוך שאמר, ואם כן אין כאן עוון. ומה ענה לו רבי אלימלך? - נכון, אבל למנהג האשכנזים אומרים 'הודו' אחרי ברוך שאמר, ולפי שיטתם היה כאן עוון, ועל זה אני מצטער.

על זה הצטער רבי אלימלך. אפילו שלפי הנוסח שלו לא היה כאן כלל שם של איסור, מכל מקום היות ולפי נוסח אשכנז 'הודו' נמצא אחרי ברוך שאמר, יש כאן עוון. ואפילו שהיה זה מקרה מיוחד של פיקוח נפש, מכל מקום הרגיש עצמו מחוייב בדבר שצריך לעשות על זה תשובה.

אם כן, רבי אלימלך ורבי זושא ודאי ידעו מהו איסור, וכמה חמור לחטוא חטא אחד לה'. ועם כל זה אמר, עדיף היה לאדם הראשון ללכת ולאכול מעץ הדעת, ובלבד שימות בלא ספיקות.

כשאדם מאמין כל החיים שלו, הן החיים הרוחניים והן החיים הגשמיים, קלים יותר. ללא ספיקות, ללא שאלות וללא טרונות. לכן גדולי ישראל, הגם שעברו עליהם צרות ותלאות לאין מספר, תמיד היו חזקים באמונת ה' והיו שרויים בשמחה בכל מצב. וגם כשהיו מתייסרים בייסורי איוב, לא היו חוקרים ושואלים למה קרה לי כך וכך. היה לבם שקט ושאנן שבודאי הכל לטובה והכל לברכה, חסד מאת ה' יתברך.

האדם מוקאליב הראשון, היה חולה במחלת עור קשה, וכל גופו היה פצעים פצעים, עד שכל תנועה קלה היתה מסבה לו ייסורים קשים. אמרו, שמפני זה ייצרו לו במיוחד בגדים מנייר, כדי שלא יכבדו על גופו הדווי. ואף על פי כן מעולם לא ראו אותו שרוי בצער. מעולם לא שמעו ממנו אנחה אחת. תמיד היו פניו קורנות והיה נמצא בשמחה. וכל הסובבים אותו תמיד תמהו, איך קורה כדבר הזה, שכן אדם כל כך סובל, כל כך מצטער, ועם כל זאת כל הזמן שרוי בשמחה וששון.

ומספרים, שבאמת פעם אחת שאל אותו אחד מתלמידיו, ילמדנו רבינו, הרי כל אחד אחר שהיו באים עליו כל כך הרבה ייסורים היה מטיח ראשו בכותל ובוכה ומצטער, ואילו אתה תמיד שמח ועוד משמח אחרים ועוזר לאחרים, איך אתה מחזיק מעמד בדבר הזה. והשיב לו הרב תשובה נוראה, אמר לו, אסביר לך דבר פשוט. אתה אומר שהייסורים קשים ומרים, ואתה צודק. אני באמת מודה בדבר, שהייסורים הם יסורים קשים ונוראים. אמת. אבל בוא ונעשה חשבון, על מה שהיה לי לפני שבוע ושבעים, אין טעם להצטער עכשיו, הרי זו ברכה לבטלה. מאי דהוה הוה. אם כן על מה אבכה? על הייסורים שיבואו עלי עוד חודש? בשביל מה, הרי כבר אמרו (יבמות ס"ג ב') אל תצר צרת מחר. אלא מאי? אצטער על הרגע הזה שכואב לי? - וכי רגע אחד לא אוכל לסבול יסורין? רגע אחד! לא נורא.

כך הוא אמר לו. אבל הביאור הוא שבאמת מי שיש לו אמונה ובטחון, ויודע כי כל מה דעבד רחמנא לטב עבד, אין לו שאלות, אין לו ספקות ואין לו חששות. אבל כשאדם יש לו ספיקות, אולי כן ואולי לא, כל ימיו בעגמת נפש, ואין לו לא קנין תורה ולא קנין תפילה, לא מנוחה ולא שלווה הנפש, אין לו כלום. וזו היתה הדאגה של רבקה, איך יתכן שיש כאן ספקות, איך יכול להיות שהוא רץ גם לחדרי תורה וגם לבתי עבודה זרה, אסור

ב. ובדור שלנו יש לפעמים את התחושה של 'כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה'. יש אחד שיושב וקורא בעיתון ורואה שקיבלו נשק והצבא חזק וכל שאר הבלים כאלו, ואחרי שקורא וחוזר וקורא כבר

שיהיה כדבר הזה. או מין, או מאמין! אבל לא יתכן שיהיה פוסח על שתי הסעיפים. עד שבסוף התברר באמת שיש לה שנים, ונחה דעתה.

ובדור הזה שנשפכים נהרות של ספקות ופקפוקים באמונה, צריכים להתחזק בזה. חבוק הנביא בא והעמידן על אחת 'צדיק באמונתו יחיה', ואנחנו צריכים לראות איך להתחזק בזה ולעשות את כל ההיכי תמצוי ואת כל האופנים להעמיק את האחיזה באמונה שלנו. אסור שיהיה לנו ספקות.

ותורה אור

ואיך פושטים ספקות? רק על ידי התורה. הרי החושך הוא שגורם לאדם את ההטעיה, כמו שלימד אותנו הרמח"ל במסילת ישרים (פרק ג). ומסבירים למה נקרא הלילה 'ערב' - מלשון ערבוביא. כשאדם מהלך בערב, בזמן החשכה, הכל מתערבב לו. הוא רואה אדם וחושב שזה עמוד, בורח ממנו שלא להתקל בו. רואה עמוד וחושב שזה אדם, נגש אליו ואומר לו שלום עליכם.. ואילו היום שבו יש אור נקרא 'בוקר', מלשון ביקורת. אפשר לבקר לבדוק ולבחון את הדבר. לראות אותו על מתכונתו. ומהו האור איתו ניתן להאיר את החושך ולבקר ולהבחין בין טוב לרע? - 'כי נר מצוה ותורה אור' (משלי ו, כג). אין כח שיפיג את כל הספקות ויפשוט אותם, מלבד הכח של התורה.

כל כמה שאדם הופך להיות יותר מציאות של תורה, חיים של תורה, כך הספיקות פורחים ממנו. רק כשאדם מחובר לתורה הקדושה הוא מאמין ובטוח על ה' כמו בן הסמוך על אביו ויודע שכל מה שהוא עושה לטובתו הוא עושה.

יעקב איש תם יושב אהלים

ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער ויקראו שמו עשוי'. ואחרי כן יצא אחיו וידו אוהזת בעקב עשוי ויקרא שמו יעקב. נולדו שני הילדים שהיו בבטנה, כמו שאמר שם לרבקה. ויגדלו הנערים והי עשוי איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אהלים (פכ"ה, כה - כז).

מתחיל להאמין בזה. אבל כל זה לא שווה כלום, וצריך ליכור ש'אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר'. 'שוא תשועת אדם באלהים נעשה חיל והוא יבוס צרינו' (תהלים ס, יג-יד).

העולם אומר שכשהקב"ה רוצה, גם מטאטא יורה. ואל תתפלאו על זה, שהרי היום יש חידוש יותר גדול מזה. יש מטאטא מדבר, אפילו אחד כזה נהיה חבר כנסת.. אם אנחנו סמוכים ובטוחים ונשענים על הקב"ה אין להתפלא איך נוושע, ומה יהיה. כשהקב"ה רוצה הכל אפשרי.

ג. ומדוע נקרא שמו 'עשוי'? - מלשון 'עשוי'. בתרגום יונתן כתוב שנולד עם שיניים ועם זקן. הכל כבר

בשל"ה הקדוש (פרשת תולדות, בדרך חיים) כותב דבר נכון ואמיתי. רש"י מסביר מה הכוונה שהיה עשיו איש יודע ציד ויעקב היה איש תם יושב אהלים – "יודע ציד. לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו, אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן, כסבור אביו שהוא מודקדק במצות. תם. אינו בקי בכל אלה, אלא כלבו כן פיו. מי שאינו חריף לרמות קרוי תם. יושב אהלים. אהלו של שם ואהלו של עבר". יעקב לא יודע לרמות את אביו, ומי שפיו ולבו שווים ואינו מרמה את הבריות – נקרא איש תם. ומה כן עושה יעקב? – יושב אהלים. יושב בישיבתם של שם ועבר ועוסק בתורה.

ולכאורה, וכי לא היו ליעקב מעלות נוספות חוץ מזה? ברור שהיו עוד מעלות רבות. אבל למרות זאת התורה ראתה להדגיש רק את מה שהוא היה 'איש תם יושב אהלים', כי זה מה שנצרך וחשוב יותר מכל דבר אחר, כשאדם קובע את עצמו להיות 'יושב אהלים', כשהוא לא זו מבית שם ועבר ויושב ועוסק בתורה, זו הדרגה היותר גבוהה שיש לאדם.

רבי אלחנן וסרמן זצ"ל היה מספר בכל שנה בפורים את המעשה הידוע בדיבוק שהביאו אל החפץ חיים כדי שימצא לו תיקון ויסלק אותו. ומסופר, ששאלו התלמידים את הדיבוק איך מחזיקים את החפץ חיים בשמים. מהי דרגתו שם ומפני מה זכה לדרגה זו. הרי החפץ חיים היה ענק בענקים בכל הענינים. אם בשמירת הלשון, שאמר על עצמו ששבעים שנה לא דיבר אבק לשון הרע. יש מישהו שיכול להגיד דבר כזה? אם אדם אומר דבר כזה על עצמו הרי קרוב לוודאי שזה שקר. וחסדים לאין מספר שעשה, והעמדת הדת על תילה, וחיוזוק התורה והאדרתה בישיבות, ועוד, לא ניתן להקיף את גודל המפעל וריבוי הפעולות שפעל בקרב העם כולו למען הדת. ושאלו את הדיבוק על מה אוחזים את החפץ חיים ביותר, מה הכי חשוב אצלו.

והשיב הדיבוק, אותו רוח, שבאמת החפץ חיים מוחזק בשמים לרוב גודלו כתנא קטן. כמו תנא. ולמה? – בגלל שקידת התורה שלו. זו המעלה היותר גדולה. להיות 'יושב

היה לו, אולי אפילו פאות... ויש ראייה לזה, כי אם היה לו רק אדרת שיער, ללא שינים וזקן ושאר דברים, לא היו צריכים לקרוא לו 'עשיו' מלשון עשיה, והיו צריכים לקרוא לו בשם יותר מתאים, אולי מברשת... אבל כיון שהיה כולו גמור ומוכן, נקרא בלשון עשיו, עשיו.

והנה אם שמו מלשון 'עשיו' למה נקרא עשו בלא יו"ד? להיכן נעלמה האות יו"ד? ודרשו רבותינו שיעקב לקח ממנו אותה. הרי יעקב נקרא כן על שם שהיה אוחז בעקב עשיו, ולכאורה היו צריכים לקרוא לו 'עקב', אבל מכיון שלקח מעשיו את האות יו"ד, נקרא בשם יעקב.

ובעת הגאולה יעקב יקח מעשיו גם את האות וא"ו, כמו שנאמר "וזכרתי את בריתי יעקוב" (ויקרא כו, מב), יעקב מלא באות וא"ו, ואז לא יישאר לעשיו אלא אותיות "עש", על שם הפסוק "כבגד יבלו עש יאכלם" (ישעיהו נ, ט). והעש הזה יאכלו את בגדי החמודות של עשו וכליא קרנא אכ"ר.

אהלים'. ודאי, יש עוד הרבה מעלות גדולות ועצומות שאין לתאר ולשער, יש חסד, ויש שמירת הלשון, ויש העמדת התורה על תילה, אבל הדבר הכי חשוב, הוא שקידת התורה. והוא מה שאומר השל"ה הקדוש, לא ציינו את יעקב בשאר מידות, אף על פי שבדאי היו בו והיה כרכא דכולא ביה, מכל מקום התורה מדגישה את היותו יושב אהלים.

דרכו של יעקב בעשיית סייגים וגדרים

ויש כאן עוד הערה גדולה ויקרה, שמעיר אחד הגדולים, וראוי להתבונן בה.

עשיו מצטייר אצלנו כמין חיה רעה בעל תאוה נוראה, שאין לו שום דרך שהוא הולך בה. עלולים לחשוב שאת עשיו לא מעניין כלום, הוא בכלל לא חושב, או שאין לו דעת לחשוב, והדבר היחיד שהוא מבין ושהוא יודע זה - 'הלעיטני נא מן האדום האדום הזה'. אבל זו טעות. עשיו לא היה אידיוט, וגם הוא היה בעל שכל. הראיה הגדולה לזה, היא עדות התורה שהיה עשיו 'איש יודע ציד', וכמו שפירש רש"י שהיה מטעה את אביו בחקירות ובשאלות הלכתיות, ומצליח לגנוב את לב אביו. ואם השטן לא הצליח להטות את לב יצחק בעת העקידה ועשיו לעומת זה כן יודע לעשות את זה, אות הוא שעשיו לא היה טיפש כמו שאנו חושבים.

אם כן בודאי שעשיו היה בעל שכל, וגם היתה לו שיטה ומשנה סדורה בחיים שלו. מהי שיטה זו?

עוד יש להרגיש כאן בפסוקים, שכשהתורה באה להגדיר את עשיו, לא אמרו עליו שהיה רשע, וגם על יעקב לא אמרו שהוא היה צדיק יסוד עולם, אלא איש תם יושב אהלים. איך כן תיארו את עשיו? איך הגדירו אותו? - 'איש יודע ציד איש שדה'. במקביל לעשיו, גם על נמרוד הרשע לא כתוב בתורה שהיה רשע לפני ה', אלא 'הוא היה גיבור ציד לפני ה' (בראשית י, ט). וכמו שדרשו כאן רבותינו והביא רש"י, אין הכוונה באמרם 'יודע ציד' שהיה רק יודע לקחת חץ וקשת ולצוד בהם חיות, אלא היה יודע לצוד נפשות. לשכנע אנשים באמיתות שיטתם וצדקת דרכם. וענין זה אנחנו רואים שהיה גם אצל עשיו וגם אצל נמרוד, והלא דבר הוא.

עוד יש מקום לבאר, מה שרואים בהמשך הפרשה את כל הענין עם בגדי החמודות של עשיו. הוא היה שומר ומשגיח עליהם כעל בבת עינו, ובעת שהלך יעקב לקבל את הברכות מיצחק לבש אותם כעצת רבקה. ודרשו רבותינו, מהיכן היו לעשיו את בגדי החמודות הללו? מנמרוד. אותו נמרוד שגם עליו יש אותו התואר שיש לעשיו 'יודע ציד'. שוב רואים כאן את הדמיון ואת ההשוואה בין עשיו לנמרוד.

ונמרוד עצמו מהיכן לקח את הבגדים? - מאדם הראשון (פרקי רבי אליעזר פכ"ד, ועי' רש"י פסחים נ"ד ב').

והביאור בכל זה הוא, כי אדם הראשון היה בעל שכל פשוט ולא היה נזקק לשום מצוה כדי לעמוד איתן ויציב על זוך שכלו. גם בלי מצוות, היה חזק בשכלו. הקב"ה ציווה אותו שלא לאכול מעץ הדעת. וכי הציב לעצמו אדם הראשון גדרים וסייגים כדי שלא לבוא לאכילה זו? - לא. משום שסבר שאינו צריך לכל זה, כי מאחר ושכלו בריא וחזק, יכול לסמוך על דעתו שלא יבוא לאכילה כזו שהיא נגד רצון ה' וציוויו. אבל הרי ראינו שזה לא עזר, ובסוף חטא. הוא חשב שיוכל לסמוך על דעתו, יש לו שכל טוב, ובסופו של דבר זה לא עבד והגיע לחטא.

אברהם אבינו עומד בהיפוך מהקלקול הזה, הוא ראה שאם רוצים לברוח ממכשולות חייבים לעשות גדרים וסייגים שירחיקו את האדם מן החטא. 'קיים אברהם אבינו את כל התורה כולה ואפילו עירובי תבשילין' (יומא כח:), הרי כל החומרות הרבים שהחמירו והוסיפו חכמים הוא בגלל שאדם לא יכול לסמוך על עצמו ועל חכמתו שיעמוד בנסיון. וכמו שאמרו (במדבר רבה נשא פ"י, ח) 'הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו והדומה לדומה'. לזה שמר אברהם את כל התורה כולה, אפילו את הגדרים והסייגים שעתידין חכמים לגזור ולתקן.

נמרוד וחבריו לבית מדרשו לא ראו בזה מכשול. אמרו, מה יש שנסמוך על דעתנו? אנחנו חכמים ונוכל להזהר כמו שצריך ממה שראוי להזהר בו. לכן אמרו חז"ל (תורת כהנים בחוקותי פ"ב) על נמרוד שהיה "יודע את רבונו ומתכוון למרוד בו", הוא לא היה טיפש שחי סתם כך לפי תאוותיו, אלא היה 'יודע את רבונו', היתה לו דעת, היה לו שכל חזק והכרה ברורה, אבל 'מתכוון למרוד בו'. 'נמרוד' מלשון 'למרוד'. והסיבה, כי למרות שהוא יודע את רבונו, מכיוון שלא עשה לעצמו סייגים וגדרים, הוא יכול למעות גם כן.

ואלו הם פירושי ההגדרות של יעקב ועשיו. יעקב היה איש תם 'יושב אהלים', אהל זה מקום מכונס, מקום מצומצם עם גדרים, עם קירות. וזאת, מפני שיעקב יודע שאינו יכול לסמוך על שכלו ודעתו בעבודת הבורא, ואדרבה, לפעמים אנחנו מצווים לעשות כנגד השכל, כמו שאמרו רבותינו שמצווה עלינו לשמוע בקול דברי החכמים אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין (ספרי שופטים פסקא קנ"ד, הובא בפרש"י דברים י"ז י"א וברמב"ן שם). אנחנו עבדי ה' יתברך ועושים את רצונו גם כשאין לנו הבנה בזה, ומכל שכן שאין אנו סומכים על דעתנו שלא נבוא לידי חטא וגודרים עצמנו בגדרים ובסייגים, שלא נבוא לידי מכשול.

עשיו לעומתו הוא 'איש שדה', הוא איש המרחב. אצלו הכל פתוח והכל הפקר, ואין הוא מסוגל לקבל על עצמו גדרים וסייגים, מצוות ואזהרות. לפי שיטתו, החיים צריכים להתנהל לפי השכל לבדו. ומכיוון שהשכל הוא זה שמכתיב לו את ארחות חייו, לכן כאשר

השכל מחייב אותו להפריש מעשר, הוא יפריש גם מתבן וקש ומלח, כי כך השכל שלו אומר. יעקב לעומת זה לא ישאל למה לא צריך להפריש מעשר מקש ותבן, כי כיון שכך אמרה התורה די בכך, ואין צריך להבין כל דבר בשכל כדי לקיימו.

עשיו היה מכבד את אביו כיבוד אב גדול, כמו שאמרו רבותינו, אבל מדוע עשה כן? - כיון ששכלו מחייב. אצל יעקב הסיבה שהוא מכבד את אביו זה בגלל שהתורה היא שמחייבת ומצווה על זה, ובאמת יש זמנים שהתורה פטרה אותו מכיבוד אב, כמו אותם שנים שהיה בישיבת שם ועבר.

והנה כתוב במדרש שעד גיל שלש עשרה היה עשיו יושב ועוסק בתורה כמו יעקב, וכמו שכתב רש"י "ויגדלו הנערים. שהיו קטנים לא היו נכרים במעשיהם, ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם, כיון שנעשו בני י"ג שנה, זה פורש לבתי מדרשות וזה פורש לעבודת אלילים" (בראשית רבה פס"ג, י. ועיין תנחומא פרשת כי תצא ד.). כך היה י"ג שנה, אבל ברגע שסבא שלו אברהם מת, באותו היום עצמו שמת אברהם אבינו עליו השלום, בו ביום עבר עשיו חמשה עבירות. ולא סתם עבירות אלא את אותם עבירות היותר חמורות שיש. עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים, ועוד, כמו שאומרת הגמרא במסכת בבא בתרא (טז:).

למה עכשיו? - כי אברהם אבינו היה מי שלימד יותר מכל את הצורך לעשות גדרים וסייגים, כמו שביארנו. ולכן עכשיו שאברהם נפטר, בזמן שכולם יושבים בצער ואבלים על עמודו של עולם הסתלק, עשיו רוצה להניח יסוד חדש, לכבוש את העולם על פי דרכו ולעקור את כל מה שעשה אברהם. הוא עושה כפי דעתו ושכלו ולא מתחשב כלל ברצון ה', ובודאי שלא מוסיף שום סייג לעצמו כדי לא לחטוא.

חוזר עשיו באותו היום מן השדה, ואומר ליעקב 'הלעיטני נא מן האדום האדום הזה'. הוא בא עם רצון לקרר ולצנן את רושם האבלות שהרגיש יעקב כשנפטר אברהם, ועם רצון לבטל את שיטת אברהם של עשיית הגדרים בה הלך תמיד יעקב. לכן אומר ליעקב 'הלעיטני', "אפתח פי ושפוך הרבה לתוכה, כמו ששינינו, אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו" (רש"י). תן לי לאכול בלי שום גדרים.

ולכן דוקא כאן ועכשיו היתה גם המכירה של הבכורה. עשיו אומר 'הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה'. ודרשו רבותינו ששאל עשיו מהי בכורה? "מה טיבה של עבודה זו? אמר לו אמר לו כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלוין בה, כאותה ששינינו (סנהדרין כב:), אלו הן שבמיתה, שתוי יין ופרועי ראש. אמר, אני הולך למות על ידה, אם כן מה חפץ לי בה?". אומר עשיו, הרי בתור בכור אצטרך לעבוד בבית המקדש, ואז אם ארצה לשתות יין לא אוכל, שהרי אם אכנס שתוי יין אהיה חייב מיתה. אם ארצה לגדל את שערות ראשי כמו חיה רעה ביער - לא אוכל.

אומר עשיו אני לא יכול לסבול גדרים, אני איש שדה! איש המרחב! אם יהיו לי כאלו גדרים שאומרים לי תשתה עד רביעית יין, זה לא בשבילי. הרי אני זקוק לכמה חביות יין, לא לפחות מרביעית... 'הנה אנכי הולך למות', "אני הולך למות על ידה", חיים שיש בהם גדרים הם מוות בשביל עשיו, מפני שהוא איש ההפקר. לכן עכשיו שנפטר אברהם, והולך עשיו ועושה ככל העולה על רוחו מפני שעכשיו לפי דעתו הנפסדת בטלה שיטתו של אברהם אבינו בדבר הצורך לעשות משמרת למשמרת וגדרים וסייגים, אומר יעקב לעשיו "מכרה כיום את בכורתך לי", כיום, לפי שיטתך ולפי הבנתך, הבכורה לא מתאימה לך. ובאמת הלך עשיו ומכר את הבכורה ליעקב.

אבל רבקה אמנו הבינה וידעה שאין כאן באמת שיטה אמיתית, אלא הכל תאוה. את כל התאוות שהוא דבוק בהם ואת כל התועבות שהוא היה עושה, הלביש על "שיטה". רבקה ידעה שמאחורי כל ה"איש שדה", כל השיטה של עשיו, הכל תאוה. לכן איננו מסוגל לגדרים, כי הוא רוצה לחיות חיי הפקר וללכת בכל תאוות לבו. לכן עבר על אותם עבירות חמורות מיד באותו היום, כשהסתלק אברהם ויכל היה לפרוץ את כל הגדרות. לכן אמר 'הלעיטני נא' וביקש מיעקב שישפוך הכל לתוך פיו, הכל הכל, אם היה יכול לבלוע גם את הסיר היה עוד יותר טוב.. כל השיטה הזו אינה אלא שקר ומרמה, והסתרה לסיבה האמיתית שהיא תאוותיו.

אין אדם שומע לי ומפסיד

ומה היה בסופו של דבר?

רבקה מלבישה את יעקב בבגדי החמודות של עשיו, אותם קיבל עשיו מנמרוד, שקיבל אותם מאברהם אבינו (עיי' תנחומא הישן תולדות סי' י"ב), ואומרת לו לך תקח בהם את הברכות שרצה יצחק לתת לאחיו. בזה נרמז, שגם אם לפעמים נראה שאותו הצדיק שיושב בבית שם ועבר, ולא הולך אחר תאוות לבו אלא מוסיף גדרים וסייגים לעצמו, יוצא נפסד, אין זה באמת כך, וסופו להיות נוטל את הכל. לכן לבש יעקב את בגדי החמודות האלו, ודוקא על ידם הלך ונטל את כל הברכות. לאות ולמופת כי כל השיטה הנפסדת של עשיו לא תביא לו את הברכות ואת האוצר המקווה, אלא להיפך, כל מה שהוא עובד קשה ומתאמץ כדי להשיג עוד ועוד, הכל בסוף ילך ליעקב, ה'איש תם יושב אהלים'.

וזה בא ללמדנו, שאדם לעולם לא יהסס להפקיר את עצמו בשביל הקב"ה מחשש שמא יפסיד. כמו שאמרו רבותינו במדרש (דברים רבה פ"ד, ה), "אמר הקב"ה, שמעו לי, שאין אדם שומע לי ומפסיד". הנה לנו, יעקב שבמשך כל השנים היה יושב ולומד בבית שם ועבר, לא היה איש שדה ולא היה איש יודע ציד, למרות זאת בסופו של דבר הוא הוא שזכה לברכה, ועשיו הפסיד את הכל לגמרי.

דומה הדבר למי שהיה צריך לנסוע לעיר אחרת. ארז את מטלטליו ובא אל תחנת הרכבת לקנות כרטיס נסיעה, ושם הסבירו לו שאת החבילה ובה רוב חפציו עליו למסור למחלקת החבילות של הרכבת, ובעת רדתו ממנה יקח אותה חזרה. אך האיש מתיירא למסור את החבילה, הוא חושש שמא יקחו לו את זה, או שמא היא תעלם, ומשכך הוא מחליט שלא להפרד מהחבילה, עולה יחד איתה לקרון הרכבת, ולא מניח אותה ממנו לרגע.

מה קורה במצב כזה? - כל הגנבים באים לשם. אומרים, למה הוא לא נפרד מהחבילה? למה היא צמודה אליו כל הזמן? כנראה יש לו שם אוצרות קורה. יחכו ויחכו לשעת הכושר, וכשהיא תגיע, הם יקחו ממנו את החבילה בלא שישים לב. אבל מי שמוסר מטענו אין לו מה לפחד. וכך גם בעניננו, מי שמוסר את בטחונו בה' יתברך, והולך ועושה הכל כפי גדרי התורה, "איש תם" יושב אהלים, הוא זוכה להכל בכל מכל כל, ואילו עשיו, שבטוח על שכלו וסומך על דעתו, דוקא הוא, מפסיד הכל.

המצוה מקדשת ומרוממת את האדם

עוד לימוד חשוב מאד יש לנו ללמוד בפרשה. במדרש (בראשית רבה פס"ג, יד) כתוב על הפסוק 'ויבז עשיו את הבכורה', שעשיו כינס את כל החברים שלו, וביחד עשו סעודה וצחקו על יעקב. לגלגו עליו, איך הוא קונה את הבכורה ומה יוצא לו מזה, ואומר עשיו, הנה ראו אותי, איך אני בשביל נזיד עדשים מכרתי את זה.

והנה, לא עבר זמן רב, וכשחוזר עשיו מן השדה ובא לקבל את הברכה, אומר לו יצחק 'מי אתה?' אומר לו עשיו 'אני בנך בכורך עשיו, ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד'. אומר יצחק לעשיו, מה אוכל לעשות הרי כבר בירכתי את יעקב. ואומר הפסוק, "כשמוע עשיו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי".

הפסוק הזה צריך ביאור. הרי זה עתה ראינו איך עשיו ביזה את הבכורה ועשה ממנה צחוק. הצגה שלימה עשה מזה. ועכשיו הוא כל כך בוכה, 'ויצעק צעקה גדולה ומרה', הוא בוכה וזועק מעומק לבו על הברכה ועל הבכורה, "ויעקבני זה פעמים את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי", הרי כל כך לגלגת על זה, מה אתה בוכה כל כך?

אך הפירוש בדבר הזה, שיהיה מי שיהיה כאשר הוא עוסק במצוה הוא מתקדש. בכל מצוה ומצוה אדם מברך "אשר קדשנו במצוותיו", המצוה מקדשת את האדם. רבי חיים מוולוז'ין בספר נפש החיים (שער א' פ"ו) מוסיף יתירה מזו, שהאדם בעת שהוא מקיים מצוה, נשמתו מתענדת מתענגת ומתקדשת, מפני שבשעת קיום מצוה נשמתו נמצאת ממש בגן עדן והיא נהנית מזיו השכינה. ולהיפך חלילה בשעת עבירה, כשאדם נכשל באיסור, באותו הרגע ממש נמצאת נשמתו בגיהנם הדלוקה.

מנין יודעים דבר זה? מובא בהלכות תלמוד תורה לגר"ז ז"ל (פ"ג ה"ו ע"י תענית י' ב' ע"ש) שנים שהולכים בדרך ואין בניהם דברי תורה, ראויים להשרף באש. (וכן כתב בספר מעלות התורה). אם שני אנשים הולכים ולא מדברים בלימוד, אש אוכלתן. והנה, צא וראה, לך לרחוב ותראה שנים שהולכים. יש שם אש שאוכלת אותם? בשלמא עשן, רואים. הרי יש עשן מהסיגריות.. אבל אש אוכלתן? איפה היא? אבל ההסבר הוא כמו שאמרנו, אש זה לאו דוקא אש שנראית לעין, אלא הכוונה היא כי הנשמה היא שנמצאת אז באש.

בשעת מעשה עבירה האדם נצרב ונשרף בגיהנם (עין נפש החיים ש"א פ"ב), ומה שלא רואים את זה זה בגלל שיש דבר שמפריע לעין לראות, והוא הגוף החומרי המעכב את הנשמה לראות. אבל כך היא המציאות, שבאותו הרגע ממש הנשמה נשרפת באש הגיהנם, וזהו 'אש אוכלתן'. וכן להיפך, בזמן של קיום מצוה, המצוה מקדשת את האדם מרוממת ומפרישה אותו מכל עניני העולם הזה, ומקשרת אותו עם הקב"ה, בהיות נשמתו מתענגת על זיו השכינה בגן עדן.

ואפילו את עשיו. עשיו אמנם ביזה את הברכה ואת הבכורה, אבל היה זה מפני שבא אז מן השדה, באותו היום הלך ועשה חמש עבירות. אחד כזה יכול לטעום טעם של מצוה? להרגיש טעם בברכה ובבכורה? - לכן הוא מזלזל ומלגלג על זה, ובשביל נזיד עדשים מוכר את הבכורה ועוד מוסיף וצוחק על יעקב אבינו.

אבל כשעשיו בא בפעם השניה מן השדה כדי לקבל את הברכה, מה עשה באותו היום? באותו היום היה טרוד כל הזמן במצות כיבוד אב ואם. וכמו שמביא רש"י את דברי רבותינו, שהיה צד צבי וקושר אותו ובא מלאך והתירו, והיה צריך להתחיל לצוד הכל מחדש. וזה לא קל. זו מלאכה קשה, להכין לצבי תחבולה לרוץ ולתפוס אותו. וכך כל אותו היום הזיע עשיו קשה בשביל כיבוד אב ואם, לפי שהיה מכבד אותו, כמו שראינו.

מצוה שכזו, שהיה עסוק בה עשיו, הגם שהיה זה עשיו הרשע שעבר את כל העבירות, מכל מקום היא מקדשת אותו. ולכן כשהוא בא ושומע שאין ברכה בעבורו, הוא מבין את המשמעות. אין זה דומה לפעם הראשונה ששב מן השדה לאחר שעשה כל תועבות שבעולם. הוא מגיע עכשיו לאחר עסק מצוה שקידשה אותו, ולכן הכל נראה לו אחרת.

וללמדנו בא, כמה חשובה כל מצוה ומצוה, בכדי לקדש את האדם. כל מצוה, קלה כבחמורה, וגם חלק ממצוה, מקדשת את האדם ומרוממת אותו.

אך אל לו לאדם להקל ראש ולומר, הנה אני עושה מצוות ולא רואה שאני מתעלה, ואני לא מרגיש איך המצוה מקדשת אותי. חלילה, אדם צריך לעשות מה שהצטוונו לעשות בלי חשבונות. רבי יוסף חיים זצ"ל (שו"ת רב פעלים ח"א סי' א', עוד יוסף חי פרשת וישלח אות א') כותב תוכחת מוסר, שיש הרבה אנשים שלא עושים כל מיני מצוות, לפי שאומרים 'אנחנו

לא מרגישים טעם במצוה'. 'לו הייתי מרגיש טעם במצוה, הייתי מרגיש שמחה במצוה, הייתי מרגיש שאני מתעלה בשעת קיום המצוה, שאני נהיה מלאך פורח באויר.. אז הייתי עושה את זה. אבל כשאני בא לקיים מצוה ועושה מה שעושה, מניח תפלין ולא מרגיש טעם בזה, אולי אני פטור?' - אומר רבי יוסף חיים זצ"ל, אין פטור שכזה. אתה צריך לעשות מה שהצטווית, בלי שום חשבונות. וכמו שכותב הנפש החיים, המציאות היא שמצוה מקדשת את האדם כשיעשה אותה, וגם אם אתה לא מרגיש את זה, זו המציאות. לא צריך מעבר לזה, לא צריך את ההרגשים וכדומה. ודאי שאם ההרגש במצוה בא, מה טוב ומה נעים, אבל העיקר לנו לעיכובא הוא פרטי קיום המצוה להלכה ולמעשה, ותו לא מידי.

מספרים שבחו"ל, שם עושים שני ימים טובים, היה פעם צדיק אחד שהיה עושה כל עבודת ה' בהתלהבות ובשמחה, עם כל ההרגשים. ויהי היום ובא חג הפסח, ואתו שני לילות הסדר. ובאמת, את ליל הסדר הראשון עשה הצדיק בהפלגה גדולה עם הכנה מרובה וטורח גדול, קיים את כל מצוות הלילה בהידור, את ההגדה ואת כל סיפור יציאת מצרים, הרגיש עצמו כמו מלאך. למחרת בלילה השני היה כבר עייף, אמר, מוטב שאישן קצת, כדי שיהיה ראשי צלול לעבודת הלילה גם היום. הלך לנוח, ולבסוף חטפה אותו השינה וישן יותר ממה שתכנן. קם בבהלה, וראה שכבר סמוך מאד לחצות. מכיון שכך, הוצרך לעשות הכל בחפזון, לקרוא מהר את ההגדה כמו עשרת בני המן בשימה אחת... לאכול את המצה ואת המרור במהירות, הכל כדי להספיק לגמור את הכל עד חצות. לאחר שגמר, היה יושב בצער, איזה סדר עשיתי, בלא שום הכנה, בלא טעם ובלא ריח, הכל בחפזון ובבהילות, לא הספקתי לעיין בשום פירוש על ההגדה. אתמול היה כזה סדר נפלא עד שהרגשתי כמו מלאך, והיום איך זה נראה.

כך היה שריו בצער, עד שבא לרבי שלו וסיפר לו את הקורות אתו. אמר לו רבו, בוא נבדוק ונבחן את שני הסדרים שלך. הרי בלילה הראשון, מה עשית? את האומר שהיית מלאך, ריחפת באויר.. נכון, ודאי שדבר גדול הוא, אבל בסדר. לעומת זאת, הסדר השני? - אין כמוהו! יהודי שזהיר בפרטי ההלכה, יהודי שזהיר בקיום המצוה כמו שאומר השולחן ערוך, זה העיקר. נכון, רצת ועשית הכל בזריזות, אבל עשית הכל כמו גדרי ההלכה, וזהו העיקר.

מכל מקום זה מה שלמדנו כאן. אל לנו להזניח שום מצוה ושום פרט בפרטי המצוה, ומי שעושה הכל כמו שצריך המצוה מקדשת אותו ומרוממת אותו, ולבסוף בטח ובטח שגם ירגיש את זה. אפילו עשיו עם כל הקלקולים ועם כל התועבות שעשה, כיון שטרח במצוה, המצוה רוממה אותו וכבר יכול היה להבין מהו ההפסד של הברכה. קל וחומר למי שהוא מזרעו של יעקב ויטרח במצוות, ודאי וודאי שהמצוה תשפיע עליו, ולבסוף גם ירגיש את רוממות המצוה וקדושתה.

ה' יזכנו לקיים תמיד את מצוותיו בשלמות, פרטיהן פרטיהן, ובזה נתקדש ונתרומם, אכ"ר.

חידו"ת לפרשת תולדות

א. בענין ליצני הדור

בראשית (כ"ה י"ט): "ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק", ופירש רש"י ז"ל: "על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם, הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק, לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם היה שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק". ולא נתבאר מי הם ליצני הדור.

ובם נראה לפרש שליצני הדור הם הפלשתים, שזו מידתם ומהותם ליצנות, כאומרים במסכת עבודה זרה (י"ט א'): "ובמושב לצים לא ישב, שלא ישב במושב אנשי פלשתים מפני שליצנים היו, שנאמר ויהי כטוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו" ע"ש, ועומק מאמרם זה ביאר מהר"ל ז"ל בספרו נתיבות עולם (נתיב הליצנות פרק ב') ע"ש, וכן הוא בספרו חידושי אגדות עבודה זרה שם (דף מ"ח) עיין שם ודוק.

עוד מצאתי בס"ד שאמרו כן רז"ל במדרש שמואל (פרשה י"ב): "לץ תכה אלו פלשתים, ופתי יערים אלו הסגנים. דבר אחר, לץ תכה אלו הפלשתים. ופתי יערים אלו הסרנים, לץ תכה אלו פלשתים ופתי, יערים אלו סגנים", ושם בילקוט שמעוני שמואל א' (רמז ק"ג): "לץ תכה ופתי יערים, לץ תכה אלו פלשתים, ופתי יערים אלו [גתיים] שאמרו להם למה תכבדו את לבבכם כאשר כבדו מצרים", ובמדרש בראשית רבה (פס"א ס"א): "ובמושב לצים לא ישב, זה אבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב ולא קבל", והיינו כנ"ל ודוק היטב.

והנה תראה כי תיבות סיפא דקרא "אברהם הוליד את יצחק", שמכאן למדו רז"ל שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה כנ"ל, עולה בגימטריא "והם פלשתים" ודוק היטב.

ודברים עמוקים בענין זה תמצא בספר קהלת יעקב (ערך פלשתים ד"ל ע"ג) ע"ש, ועוד שם בקהלת יעקב (ערך ליצנות דמ"ח ע"ב), ועוד לו שם (ערך מושב ליצים דנ"ב ע"א) וצרף לכאן.

וראיתי בספר שם משמואל (פרשת בשלח שנת תרפ"ד דף רל"ט ע"ב): "ונראה דהנה בספר זהר הקדוש (ר"פ בהר) איתא דישאל במצרים לא היו יכולין לקבל עליהם עול מלכות שמים משום דכפות באחרא, ועל כן באשר התורה מוכרחת, דאי לא הכי היה כל העולם חוזר לתוהו ובוהו, כן היציאה מוכרחת, וזו היא התשובה למשה בהוציאך וגו'. והנה קל"י פלשתים היא ליצנות כמו שדייק הרה"ק ר"ב זצללה"ה מדכתיב בשופטים (ט"ז כ"ה) קראו לשמשון וישחק לפנינו, ומפורש במדרש בראשית רבה (פרשה ס"א) ובמושב לצים לא ישב זה אבימלך. ועל כן המירוק ליצחק היה בפלשתים שהוא שחוק וקלות ראש המרגילין לערוה והיפוך מידת יצחק יראה ופחד, ועל כן למתן תורה שהיה נצרך לקבלת עול מלכות שמים כדאמרו בספר הזהר הקדוש הנ"ל, וכמפורש במכילתא מקבלין אתם עליכם עול מלכות שמים בשמחה, היה בדין להכרית מקודם את פלשתים,

כענין שאמרו בזהר הקדוש (ר"פ יתרו) עד דאתא פרעה ואודי עד דאתא יתרו ואודי, ופלשתים שלא היו בעלי הודאה היה צריך להכריעם מקודם, וכדי שיהיה ביכולת ישראל לקבל עליהם עול מלכות שמים מקודם, ומשם לילך דסיני לקבלת התורה, אלא משום כי קרוב הוא וגו', על כן הסיבם דרך ים סוף שקנו משם מדת היראה ככתוב וייראו העם, וקנו מעלת היראה יסוד קבלת עול מלכות שמים על כרחם של קליפת פלשתים, על כן תיכף אחר קריעת ים סוף אמר להם משה בואו ופרעו את השטר זה קבלת התורה וכמדרש פרשת ויסע"ע"כ.

ועוד שם בספר שם משמואל (פרשת בשלח דקע"ג ע"א): "והנה קליפת פלשתים היתה שחוק וליצנות, כמו שדייק הרבי ר"ב וצללה"ה מן הקרא (שופטים ט"ז כ"ה) קראו לשמשון וישחק לנו (כצ"ל), וכן הוא מפורש במדרש בראשית רבה (פרשה ס"א) ובמושב לצים זה אבימלך. ועל כן גלות יצחק אבינו ע"ה היתה בפלשתים, שיצחק מדתו יראת שמים ששחוק וליצנות הוא היפוך לגמרי מיראה", ועוד שם בשם שמואל פרשת בשלח חזר פעמים הרבה על יסוד זה שקל"י פלשתים היא ליצנות ע"ש.

והיינו כמו שביארנו בס"ד, אמנם מה שהביא שהרה"ק ר"ב זצ"ל דייק כן מקרא דספר שופטים כנ"ל "קראו לשמשון וישחק לפנינו", בעניותי נעלם ממני והרי הוא תלמוד ערוך במסכת עבודה זרה שפלשתים ליצנים וכנ"ל בראש דברינו וצ"ב.

ולפי הדברים האמורים חושבני שיוכן היטב בס"ד מדוע **גלית הפלשתי** נהרג ונפל שדוד דייקא בידי **דוד המלך**, כיון שמידת דוד המלך **יראה**, וכדבריו יראך יראוני וישמחו (תהלים קי"ט ע"ד), ואמר דוד "יראתי מתוך שמחתי ושמחתי מתוך יראתי" כמאמרם במדרש תנא דבי אליהו רבה (פרק ג'), ומלכות דא יראה כדאמרו בתיקוני זהר (דע"ז ע"א): "יראת ה' - דא שכינתא מלכות קדישא", ועוד עיין באריכות שם (דף ו') ושאר מקומות, וכתב הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספר פרי צדיק (פרשת חיי שרה מאמר ה'): "היראה מדוד, שדוד המלך ע"ה היה מרכבה למידת מלכות פה תורה שבעל פה דאיהי יראה ושריא בה יראה (זהו ח"א ד"ה ע"ב), וזה שאמרו דכתיב כי נבעת מפני חרב" וגו', ועוד לו שם (פרשת בלק מאמר ד') ע"ש, ובספרו תקנת השבין (סימן ו' די"ז ע"ג) כתב: "על כל מלך ממלכי ישראל יהיה איזה שיהיה, מברכין שחלק מכבודו ליראיו, דבהכרח מצד המלכות ששופע עליו מדת מלכותו יתברך אשר בכל משלה דמכוחה זכה למלכות מקיפתו יראה גדולה הנמשך ממדה זו כידוע בזוהר, וכמו שכתבתי (לעיל ד"ד ע"ג)" וכו', ודוד המלך ע"ה שהוא רגל רביעי דמרכבה שורש למדה זו" דיראה, וכתוב בספר אורח לחיים (פרשת צו דרכ"ב ע"ב): "כי דוד המלך ע"ה היה מידת היראה" עש"ב, ומידת "היראה" היא ההיפוך ממידת "ליצנות", וכן מצאתי מפורש בארחות צדיקים (שער התורה), לכן דייקא דוד המלך הרגו ודוק.

ואקבע כאן מה שנתעוררתי, שהרי רות וערפה אחיות היו בנותיו של עגלון מלך מואב, כמאמר רז"ל במדרש רות רבה (פ"ב ס"ט) והובא בילקוט שמעוני רות שם (רמז ת"ר) ובילקוט שמעוני שופטים (רמז מ"ב) וילקוט שמעוני דברי הימים א' (רמז תתפ"ב), וגלית היה **הבן** של ערפה כדאמרו בסוטה (מ"ב ב') ותוספות שם, ואילו דוד היה **נין** של רות, שהרי רות ילדה את עובד, שילד את ישי, שילד את דוד, וכמפורש בסוף מגילת רות, ונמצא שגלית זקן וגדול הרבה היה מדוד, שהרי אז במלחמת דוד עם גלית היה דוד בן כ"ח שנה ככתוב בפירוש מהר"י קרא ז"ל

הובא בספר למכסה עתיק שמואל א' (י"ז ל"ג), והביא שם שהגר"א ז"ל בביאורו לסדר עולם (פרק י"ג) שדוד היה בן כ"ט שנים ע"ש, ועיין נזיר (כ"ג ב') ותוספות שם.

ב. בענין גדר ולשון והנה

בראשית (כ"ה כ"ד): "וימלאו ימיה ללדת והנה תומם בבטנה", וראיתי לרבינו הרשב"ם ז"ל שם שכה פירש שם: "והנה תומים, בכל דבר חידוש רגיל לומר כן, וכן ויהי בבקר והנה היא לאה כי עד עתה היה סבור שהיא רחל, וכן ויקץ פרעה והנה חלום כי לא היה סבור שהיה חלום עד שניער משנתו", וחזר וכתב כן שם (כ"ט כ"ה): "והנה היא לאה, בדבר שלא נודע תחילה אומר והנה, וכן והנה חלום", וכן כתב שם (מ"א ו'): "והנה חלום, כמו והנה היא לאה אבל עד עתה היה סבור שראה ממש ולא חלום" עכ"ל. ועוד שם (ל"ב ל"ב): "והוא צולע על יריכו, עתה כשהיה השמש ראוהו צולע על יריכו כמו ויהי בבוקר והנה היא לאה כי עד עכשיו לא נודע שהיא לאה". ועיין לקמן.

והיום ערב שבת קודש פרשת וישב בהיותי קורא שנים מקרא ואחד תרגום, התעוררתי בס"ד שיש להבין גדר זה של "והנה" שלימדנו רבינו הרשב"ם ז"ל הנ"ל, שהרי שם (בראשית ל"ז ז') כתוב: "**והנה** אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה, **והנה** קמה אלמתי וגם נצבה, **והנה** תסבינה אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי וגו' ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו ויאמר **הנה** חלמתי חלום עוד, **והנה** השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי", הרי שבפסוק אחד אומר שלוש פעמים "והנה" ואיך נסביר זאת לפי מה שלימדנו הרשב"ם ז"ל, ועיין.

וביוצא בזה בבראשית שם (כ"ח י"ב): "ויחלם **והנה** שלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, **והנה** מלאכי אלהים עלים וירדים בו, **והנה** ה' נצב עליו וגו', ועוד שם (כ"ט ב'): "וירא **והנה** באר בשדה **והנה** שם שלשה עדרי צאן רובצים עליה, ויש ליישב.

ונראה לי בס"ד שהכלל של הרשב"ם ז"ל הנ"ל נאמר כאשר היה בתחילה מצב מה והוא השתנה, כמו גבי רבקה שהיתה שנים רבות עקרה, ועכשיו הנה תומים בבטנה, וכן גבי לאה שהמצב הקודם היה שיעקב חשב שהיא רחל, ולפתע פתאום נתברר עכשיו שהיא לאה, וכן גבי פרעה כדאסברה ניהלן הרשב"ם ז"ל עצמו שהיה ברור לפרעה המצב הקודם שהמעשה דהפרות מתרחש ממש בהקיצו, ואחר כך נשתנה ונתברר שהוא חלום גרידא, אבל מודה הרשב"ם ז"ל דבעלמא תיבת "והנה" הכוונה למילת פתיחה כשרוצים לומר דבר מה, ועיין.

ולשלמות הענין ולתועלת המעיינים הי"ו ראיתי לנכון לקבוע כאן פסקא מחיבורי כללי תורה כת"י, אשר יש לו שייכות לדברי הרשב"ם ז"ל דלעיל בגדר הבנת לשון והנה.

כתב רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל ויקרא (י"ג ה'): "והנה הנגע - לשון "והנה" נופל על דבר שלא נודע קודם לכן, כמו בכאן שהיה סגור עד עתה, וכן והנה היא לאה (בראשית כ"ט כ"ה) עכ"ל.

וראה אני שהם דברי רבינו הרשב"ם ז"ל שכה כתב הרשב"ם ז"ל בראשית (כ"ה כ"ד): "והנה תומים בבטנה, בכל דבר חדוש רגיל לומר כן, וכן ויהי בבקר והנה היא לאה, כי עד עתה היה סבור שהיא רחל, וכן ויקץ פרעה והנה חלום, כי לא היה סבור שהיה חלום עד שניער משנתו".

ו**חזר** וכתב זאת הרשב"ם ז"ל שם בראשית (כ"ט כ"ה): "והנה היא לאה, בדבר שלא נודע תחילה אומר והנה. וכן והנה חלום" ועוד שם מ"א ו': "והנה חלום, כמו והנה היא לאה. אבל עד עתה היה סבור שראה ממש ולא חלום" ועיין לו שם (פסוק ד') ודוק. ועיין דבר נכון בזה בספר כתר כהונה בפירושו לספרי פרשת בהעלותך (פסקא ק"ה אות ר"ג דף רנ"ד) ע"ש, והגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר במדבר (י"ז י"ב) כתב דלשון "הנה" דבר חדש ממה שחשב, וציין לדבריו בראשית (ט"ו ד') עיין שם.

וראיתי שהגאון מלבי"ם ז"ל מדעתו הגדולה והרחבה, זכה לכיון לדברי הרשב"ם ז"ל, שתיבת הנה הכתובה במקרא מורה על דבר חדש, וכמו שתראה לו בביאורו לתורה ויקרא (י"ג ה' אות ס"א): "וזה כלל בלשון שמלת 'והנה' מורה תמיד על התחדשות דבר חדש, כמו וירא והנה חרבו פני האדמה (בראשית ח'), ועתה הנה אשתך (שם י"ב), ויהי בבקר והנה היא לאה מכלל דעד השתא לאו היא לאה כדרשתם במגילה (י"ג ב'), ובבראשית רבה (פ"ז ס"ג), וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד אמר רבי אבהו מכאן שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן עד שברא את אלו ואמר דין הניין לי ודין לא הניין לי, רצונו לומר שמלת 'והנה' מורה שעתה נתחדש דבר שהעולם טוב מה שלא היה תחילה, ובבראשית רבה (פמ"ד ס"א) והנה דבר ה' אלי, והנה ה' בא ודבר עמו, רצונו לומר הנה מורה התחדשות והלא דבר עמו מתחילה ועל כרחך שהדיבור תחילה היה על ידי מלאך, ועתה נתחדש שבא ה' ודבר עמו", וחזר וכתב כן הגאון מלבי"ם שם בויקרא (י"ג י' אות ע"א), ובביאורו לתורה בראשית (כ"ד ט"ו), ורות (ב' ד', וד' א'), ובקונטרס אילת השחר (אות תקס"ה) עיין בכל דבריו המאירים ז"ל.

ובספר תורה תמימה בראשית (י"ב אות ט"ו) כתב: "לא נתבאר הכרח הדרשא, דהא לא כתיב עתה ידעתי, ואדרבה, פשוט הלשון הנה נא ידעתי משמע ידעתי מכבר. ונראה דטעם הדיוק הוא מלשון "הנה", ועל פי מה שכתב רשב"ם בראשית (כ"ט כ"ה) בכל דבר שלא נודע תחילה אומר והנה עכ"ל, ובאמת כן מורים הרבה פסוקים, כמו והנה תומים בבטנה, ויקץ פרעה והנה חלום, שלא נודע לו זה עד שהקיץ משנתו, וכן דעת חז"ל בכמה מקומות כמו במגילה (י"ג ב') על הפסוק והנה היא לאה, מכלל דעד השתא לאו לאה היא ע"ש, וכן פרשנו על פי כלל זה דרשא נפלאה בריש פרשת כי תבוא בפסוק הנה הבאתי, ומבואר שם לפנינו בפסוק הגדתי היום.

ובן יתבאר על פי זה כונת מדרש בראשית רבה (פ"ג ס"ז) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, מלמד שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן בונה עולמות ומחריבן, עד שברא את אלו ואמר דין הניין לי ודין לא הניין לי, ולא נתבאר הכרח דרשא זו אם לא על פי הכלל הנזכר דהלשון הנה מורה על התחדשות הדבר מה שלא היה עד כה, ואם כן הפירוש והנה טוב שנתחדש בהעולם דבר שהוא טוב מה שלא היה מתחלה, ואף הכא בענין שלפנינו יתבאר גם כן ענין דרשא זו על פי כלל זה הנה נא ידעתי משמע אך עתה נודע לי, ודוק", עד כאן מספר תורה תמימה.

ומה שכתב בראש דבריו "ובאמת כן מורים הרבה פסוקים, כמו והנה תומים בבטנה, וייקץ פרעה והנה חלום", תמוה טובא שמייחס זה לעצמו והלא הן הנה ראיות רבינו הרשב"ם ז"ל שהעתיק דבריו, ותימה שהרב תורה תמימה כתב "עכ"ל" לפני הזמן והמקום הנכון, ואקצר.

ויתר דבריו וראיותיו וביאוריו של הרב תורה תמימה לקח כמנהגו מדברי הגאון מלבי"ם ויקרא הנ"ל, ועוד עיין בתורה תמימה בראשית (כ"ט אות ד') ושם (מ"ח א') ומה שכתב שם כבר קדמו לבאר כן בספר חידושי רבי ישעיה ברלין בבא מציעא שם, ובהגהות ענף יוסף שעל עין יעקב ובספר שער בת רבים, ושם בתורה תמימה ויקרא (י"ג אות מ"ז) אחר שהעתיק דברי הגאון מלבי"ם ז"ל שלא בשמו, העיר עליו שקדמו הרשב"ם והבן, ונעלם ממנו שבעל הטורים שם כבר כתב זה כנ"ל, ועיין תורה תמימה דברים (כ"ו אות ט"ו), ועיין בספר פרדס דוד פרוינד (מערכת ה') ערך הנה דמ"א ע"א ודמ"ב ע"ב) ודוק.

ובכ"ר הרגישו והעירו רבים מרבתינו האחרונים ז"ל על מנהג בעל תורה תמימה בזה, ודבריהם אלו נכתבו גם אחר שראו דברי התנצלות הרב תורה תמימה בהקדמת ספרו, עיין בספר ילקוט הגרשוני נזיר (כ"ג א' דנ"ז ע"ב): "כתב בספר תורה תמימה וכו', ואני הולך רכיל מגלה סוד דהקושיא גם התירוץ שהביא הוא במהרש"א, והמחבר הזה בראיה בעלמא קונה הכל לעצמו, וכן לא יעשה במחכ"ת", ובילקוט הגרשוני לגיטין (צ' א' דס"ז ע"ב): "ובספר תורה תמימה כתב וכו', ופלא גדול שלא אמר דבר בשם אומרו הרב בעל קרבן נתנאל" וכו', ועיין היטב בדברי הגר"ח העלר ז"ל במכתבו שבסוף שו"ת בית דוד לייטר (דף ק"מ), ודוק.

והגאון המובהק מבראשית רבי דוד שפרבר ז"ל במקומות הרבה בספריו מעורר שהתורה תמימה לקח מאחרים וכותב הדברים מדנפשיה ולא אומר בשם אומרם, וזו לשונו בספר שו"ת אפרקסתא דעניא ח"ד (סימן שפ"ט דרמ"ו ע"א): "מה שתמה על התורה תמימה שכתב דברי המהרש"א מדעתא דנפשיה - אין זה חדש אצלי, דכמותו נמצא כן בספרו בכל דף ודף, ובאתרין סגיאי ציינתי על הגליון".

ושם בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"א (סימן קפ"א אות ד' ד"ה ולשיטתו): "ומה דאיכא למידק בדברי רש"י, עיין שם מהרש"ל ומהרש"א ורש"ש, ובספר תורה תמימה כתב הקושיא והתירוץ מדנפשיה, כנמצא לרוב בספרו", ושם בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ד (סימן שד"מ דקנ"ה סע"א) כתב: "בעל תורה תמימה הניח דברי התוספות בצ"ע, ואשתמיטתיה דברי מהרש"ל ומהרש"א שם במקומם, ובמחכ"ת לאו מילתא דלא שכיחא הוא גביה כגון זה", ושם ח"ד (סימן ש"ע דר"ט ע"א): "רבינו בחי שם כתב וכו', ובעל תורה תמימה שם כתב השערה זו מדנפשיה, כדרכו בהרבה מקומות במחכ"ת", ושם ח"ד (סימן שצ"ד) כתב: "בספר תורה תמימה כתב כן מדנפשיה, כאילו לא שערום הראשונים ז"ל", ושם ח"ד (סימן שפ"ב): "עיין בהגהות מהר"צ חיות שם שכתב וכו', ובתורה תמימה כתב זה מדנפשיה", ועוד עיין לו שם ח"א (ס"ס צ"ד, וסימן קנ"ד, וסימן קפ"ז) וח"ד (סימן שט"ו) ועוד.

ובספרו מכתם לדוד (פרשת שלח לך דק"ל ע"ב) כתב: "אישתמיטתיה לבעל תורה תמימה שאין כל חדש בדבריו, שהרי כן כתב הטור בשם סמ"ג, וכזאת תראה עוד שם בספרו מצודת דוד (דרע"א סע"ב, ודשכ"ה ע"ב, ודשל"ז רע"ב, ודש"צ ע"ב, ודתנ"ה סע"ב, ודתנ"ז ע"ב) ועוד.

ועיין מה שהעירותי על מנהגו זה של הרב תורה תמימה ז"ל - בחיבורי תורת יעקב (סימן ק' אות ג' הערה י"ב) וש"נ, ובחיבורי שם בצלאל (סימן כ"ד דף קס"ה), ועיין בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ו' אות ג'), ובחיבורי ויחי יעקב ח"א (דף ט"ז), ובחיבורי אור משה (דף פ'), ובחיבורי זכות יצחק ח"א (דף רפ"ה), ובחיבורי זכות יצחק ח"ב (דף כ"א), ובחיבורי כנסת יעקב (קונטרס ט' דף קצ"ז), ובחיבורי וזאת ליהודה (סימן ט"ו הערה ה' דף פ"ד), ובחיבורי תרנן לשוני (סימן י"ז דף ע"ח), ובחיבורי חקי רצונך ח"א (דף ז' סוף הערה ט'), ובחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן ק' דף צ"ט), ובחיבורי שלום יעקב (סימן כ"א דף ר"ג), ובחיבורי תורת יעקב (סימן פ"א אות א', וסימן ק' אות ג' והערה י"ב ושם אות ו', וסימן קצ"ט אות א', וסימן רכ"ט אות ב'), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ג (סימן י"ג אות ב'), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן ו' דף מ"א), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן י"א והערה ט') ובחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן מ' דקל"ה ע"א, ושם סימן ל'), ובחיבורי לך נאה להודות (סימן ג' דכ"ז ע"ב), ובחיבורי שובי השולמית ח"י (ס"ס ד') ובשאר חיבוריי, ונתבאר במאמר מיוחד בס"ד. [ובחיבורי הנכחי לקמן פרשת ויחי].

ג. בענין ויצא הראשון אדמוני כולו

בראשית (כ"ה כ"ה): "ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער ויקראו שמו עשו", וכתב רבינו בעל הטורים ז"ל שם: "אדמוני, מלמד שהשחית רחם אמו ונתגולל בדם".

וראיתי לגאון האדר"ת ז"ל בספרו עטרות אד"ר על בעל הטורים (שם דף ל"ה) שכתב: "לא הבנתי מנין לו זה, ואולי פירש כן דברי המדרש בראשית רבה [פס"ג ח'] כדי שיצא עשו ותצא סריותו עמו" עכ"ל.

ותמה אני על עצמי, והרי מקור דברי בעל הטורים טהור הוא במדרש תנחומא (פרשת כי תצא ס"ד ועיין בהערות שם): "וחטאת אמו אל תמח ומה חטא חטא על אמו, רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן, רבי יהודה אומר כשיצא עשו ממעי אמו חתך מטרין (רחם) שלה שלא תלד הדא הוא דכתיב על רדפו בחרב אחיו ושיחת רחמו, ורבי ברכיה אמר לא תאמר לכשיצא אלא עם כשהוא יוצא ממעי אמו זירחיה (אגרוף) מתוחה לקביליה, מה טעם זורו רשעים מרחם", ובמדרש פסיקתא דרב כהנא (פסקא ג' זכור), ומשם בפסיקתא רבתי (פ"ב ס"ט): "עשו ביזה על אמו שנאמר ושיחת רחמיו", והרי הוא כמבואר, והצעת הגאון האדר"ת ז"ל, עם שאיני כדאי לענ"ד תמוה, דהמעין בדברי המדרש שם יראה שאי אפשר לפרש כן, אבל מקור הדברים כאשר כתבנו בס"ד. ועכשיו אני רואה שכבר רש"י ז"ל בפירושו לתהלים (ק"ט י"ד) הביא מדרש זה שעשו שיחת רחם אמו רבקה ע"ש, וכן הובא בילקוט שמעוני על התורה (פרשת כי תצא רמז תתקל"ח), ועל תהלים (רמז תתס"ח) ע"ש.

ודע כי הפייט הקדוש רבינו יהודה הלוי ז"ל בפיוטו המופלא "מי כמוך" לשבת פרשת זכור כה פייט: "נמנע מרדכי מסגוד לרשע נין עמלק אשר מבטן פשע", ויש להבין מהו **מבטן** פשע, ועם דברי רבותינו במדרשים הנ"ל שעשו ביציאתו לאויר העולם שיחת רחם אמו מובן היטב שעשו מבטן פשע, וכבר כתבתי כן בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ד' אות ב' נדפס שנת תשל"ז) ודוק.

ובעת אני מוסיף בס"ד שבזה מובנים גם דברי הפייט מגאוני אשכנז בקדמונים ע"ה ב"קרובות לפרשת זכור" פיוט המתחיל אזכיר סלה שנדפס בסידור עבודת ישראל (דף תרס"ב): "טרף אף וישחת רחם, יחומתו מלקלוט בהריון יחם". והיינו כנ"ל.

והנה רש"י ז"ל תהלים (נ"ה ד') על הפסוק זורו רשעים מרחם כתב: "זורו רשעים מרחם, ממעי אמם הם נעשים זרים להקב"ה כדרך שעשה עשו ויתרוצצו הבנים בקרבה, זורו נזורו", ועיין בתרגום שם, ובדברי הגאון חיד"א ז"ל בספרו יוסף תהלות תהלים שם ודוק.

ולפי דברי רש"י ז"ל הללו, יש לפרש עוד נין עמלק מבטן פשע, דהיינו שעשו עוד בבטן אמו כבר רצה לעבוד עבודה זרה, והיינו ויתרוצצו הבנים בקרבה וכדרשתם שהביא רש"י ז"ל בראשית (כ"ה כ"ב): "ויתרוצצו, רבותינו דרשוהו לשון ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרסם לצאת, עוברת על פתחי עבודה זרה עשו מפרסם לצאת" ודוק.

ועוד עיין ספר חסידים דפוס ברלין (סימן תתקמ"ד) ובספר חסידים במהדורה הרגילה (סימן תתשל"ז), ובספר אמרי נעם בראשית (כ"ה כ"ו דף י"ח), ועיין לגאון חיד"א ז"ל בספרו מחזיק ברכה יו"ד (סימן מ"ה אות ז' ד"ה ועתה אבא), ובספרו חומת אנך פרשת תולדות אות ה'), ועמוס (פרק א' דנ"ח ע"ג), ותהלים (פרק ק"ט) ע"ש, ועיין גם בספרו יוסף תהלות הנ"ל ובמה שרמז שם, וקצתני.

ד. בענין יעקב אבינו

בראשית (כ"ה כ"ו): "ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב".

יעקב היינו עקב עם י', דעקב היינו הבשר המת שבאדם החי כדרשתם בנזיר (נ"א א') עיין תוספות ופירוש הרא"ש שם, ובאבות דרבי נתן (פל"א ה"י) מלאך המות באדם זה עקבו של אדם, והרבה יש להאריך בזה.

ואות יו"ד ידוע שהיא רומזת לחיים, כמפורש בספר תיקוני זהר (תיקון ## דס"ז ע"ב): "י' איהו חכמה, דאתקרי חיים, כמה דאת אמר והחכמה תחיה בעליה", וזה היה כחו של יעקב אבינו ע"ה שהשכיל לקשור ולחבר י' לעקב והיינו יעקב, ורומם את העקב לחיים, ולכן יעקב אבינו לא מת ודוק.

ותן דעתך כי ידו אוחזת בעקב, ידו אותיות יוד ודוק. [ומצאתי בזה בספר של"ה (פרשת תולדות), ובספר מגלה עמוקות (פרשת תולדות ופרשת ויצא) עיין שם].

ה. בענין שעניי אברהם לא כבדו מזוקן כיצחק ויעקב

תש"ע.

בראשית (כ"ז א'): "ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות וגו', ופירש רש"י ז"ל: "ותכהין עיניו, בעשן של אלו [נשות עשו] שהיו מעשנות ומקטירות חעבודה זרה, דבר אחר כשנעקד יצחק על גבי המזבח והיה אביו רוצה לשחטו באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת

והיו בוכים וירדו דמעוניהם ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו, דבר אחר כדי שיטול יעקב את הברכות, ונאמרו עוד טעמים בזה ועיין בתרגום המיוחס ליונתן שם.

וביוצא בזה מצינו גם אצל בנו הוא יעקב אבינו, שאמרו עליו שם בספר בראשית (מ"ח י'): "ועיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לראות" וגו', והביא בספר פרדס יוסף שם: "כתב בספר בבינה לעתים (דרוש ז' ד"ה אשר) דהכוונה בכפילות "כבדו מזקן", "לא יוכל לראות" שכל כך גברה החולשה בכח הראיה של יעקב, שלא בלבד מצד עצמם חסר ראייה הטבעית, אלא גם באופן אחר בבתי עינים [משקפיים] לא הועיל לו, וכמו שמצינו בעירובין (פ"ד מ"ג) ברבן גמליאל שכבר הייתי מסתכל בשפופרת של קנה חלול והיינו בתוך התחום".

ונתעוררתי בס"ד מדוע זה שגם יצחק אבינו, וגם יעקב אבינו לעת זקנתם כהו עיניהם מלראות, ואילו אצל אברהם אבינו עם שנפטר זקן ושבע ימים בן קע"ה שנה לא מצינו שכהו עיניו, ובפרט שטבעי ומזגי וכוחות הבנים הם כאב כדתנן בעדויות (פ"ב מ"ט) ועיין שם בפירוש רבינו עובדיה ז"ל ובתוספת יום טוב שם ועוד.

ובס"ד עלה בדעתי לומר שהטעם הוא כי בספר בראשית (י"ג י"ד) כתוב: "וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה", והואיל ונפיק מפומיה דקב"ה שא נא עיניך **וראה**, תו אי אפשר שענינו של אברהם לא יראה, ולכן עיניו לא כבדו מזקן.

שמו תאמר והרי גם גבי יעקב אמרו שם בספר בראשית (ל"א י"א): "ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב ואמר הנני, ויאמר שא נא עיניך וראה כל העתודים" וגו', הרי שגם ביעקב אמרו שא נא עיניך **וראה**, תשובתך בצידך ומי לא שאני לך כד נפיק מפומיה דקב"ה ממש לבין כשמלאך אומר בחלום, ועם שנאמר שגם נבואת אברהם היתה על ידי מלאך וכדכתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות יסודי התורה (פ"ז ה"ו) שמשו רבינו מתנבא שלא על ידי מלאך מה שאין כן כל הנביאים ראשונים ואחרונים לפניו ואחריו מתנבאים על ידי מלאך ע"ש, ועיין לרמח"ל ז"ל בספר דרך ה' (ח"ג פ"ה), עם כל דא לא שאני לך מי שנאמר עליו וה' אמר אל אברהם, ממי שנאמר עליו שהמלאך אמר לו בחלום ודוק, זה הנלע"ד בס"ד, ומהתימה בעיני שלפי שעה לא ראיתי מי שעמד בזה מדוע אברהם אבינו עיניו לא כהו כדמצינו אצל אבותינו יצחק ויעקב זיע"א.

ו. בענין אלהים - האלהים

בראשית (כ"ז כ"ח): "ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש".

ונתעוררתי בס"ד מדוע יצחק אבינו ע"ה כשבא לברך משתמש בשם "אלהים" שהיא בחינת מידת הדין, ולא אמר ויתן לך ה' דהיא מידת הרחמים.

ובס"ד חשבתי לומר שאחר שמידת יצחק היא אלהים ועיין בספר הזהר הקדוש ח"ב (דכ"ו ע"א, ודרנ"ז ע"א) ע"ש, לכן יצחק בירך דייקא בשם אלהים, אי נמי הרי יצחק אבינו ע"ה לא

ידע שאת יעקב אבינו ע"ה הוא מברך, וחשב שאת עשו הוא מברך, והרי בחינתו של עשו אלהים עיין בספר אוצרות חיים (דנ"ב ע"ב), לכן פתח ובירך במידת אלהים, ודוק.

וראיתי עכשיו בספר אור החיים הקדוש שם שכה כתב: "עוד ירצה על זה הדרך לא מלבד מדת הרחמים, אלא גם מדת הדין תסכימה על נתינה זו, והוא אומרו ויתן לך האלהים פירוש גם מידת אלהים".

ומדברי קדשו למדנו שגם כאשר כתוב "האלהים" היינו מידת הדין, אבל ראיתי לתלמידו הוא הגאון חיד"א ז"ל בספרו דבש לפי (מערכת ו' אות י"ב) שכתב: "נהניא שראיתי להרב הגדול מהר"י חאגיז ז"ל בספרו קרבן מנחה [סימן קס"ח] שכתב כי "אלהים" הוא מדת הדין, וכאשר כתוב האלהים הוא רחמים, כן הוא רשום בזכרוני, ואז אמרתי אני בעניי סמך לדבריו כי האלהים גימטריא הוי"ה אדנ"י, יחוד קבה"ו, ומשום הכי הוא רחמים, ויתיישבו בזה כמה פסוקים כגון האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו, האלהים הרועה אותי וכיוצא הרבה, אף כי יש לדורשם באופן אחר, ועיין לו גם בספרו חומת אנך מלכים ב' (א' ט' וי"ב דנ"ב ע"ג), ודניאל א' (דע"ז ע"ב) ע"ש. [עוד עיין לחיד"א ז"ל בספרו כסא רחמים על אבות דרבי נתן (פ"א ה"ד ד"ה האלהים), ובספרו יוסף תהלות (מזמור פ"ז אות ו') ע"ש. **חזקיה**].

ולפי דרך החיד"א ז"ל יובן המקרא כמין חומר בס"ד, "מטל השמים" רומז לבחינת הויה שנקרא שמים, והיא רחמים כדאיתא בספר הזהר הקדוש ח"ב (דפ"א ע"א) וח"ג (דח"צ ע"ב) ע"ש, ומשמני "הארץ" מרמז לבחינת אלהים שנקראת ארץ יש אלהים שופטים בארץ, ועיין בספר הזהר הקדוש ח"ב (דנ"ז ע"א) ודוק.

והיינו נמי ששרו של עשו אומר ליעקב בספר בראשית (ל"ב כ"ט) כי שרית עם "אלהים" ואנשים וגו', היינו עשו ושרו של עשו בחינת אלהים, ומצאתי ברבינו בחי ז"ל שם: "כי שרית עם אלהים. זה המלאך שרו של עשו. ועם אנשים, זה לבן ועשו", ועיין בפירוש רש"י שם ודוק. **ותן** דעתך כי תיבות "כי שרית עם אלהים", עולים בגימטריא "שהיה זה מלאכו של עשו" ודוק היטב.

איברא דבעניותי יש לי להבין הקדמה זו שיש חילוק בים "אלהים" שהיא מידת הדין לבין "האלהים" שהיא מידת הרחמים, שהרי במקור הדברים בספרי (ר"פ ואתחנן) כה אמרו: "כל מקום שנאמר ה' זו מדת רחמים שנאמר ה' אל רחום וחנן, אלהים זו היא מדת הדין שנאמר עד האלהים יבוא דבר שניהם", והובא בדברי הרמב"ן ז"ל דברים (ג' כ"ד) וע"ש, הרי מפורש שזו"ל למדו שאלהים מידת הדין מקרא עד האלהים, וצ"ב.

ז. בענין עשו אדום עמלק בחינת כלב

בראשית (כ"ז ל'): "ויהי כאשר כלה יצחק לברך את יעקב ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו, ויעש גם הוא מטעמים וכיא לאביו, ויאמר לאביו יקם אבי ויאכל מציד בנו, בעבור תברכני נפשך".

ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם כה תרגם: "ועכיב מימרא דיי מניה צידא דכיא ואשכח כלבא חדא וקטליה ועבד אף הוא מניה תבשילין ואייתי לאבוי ואמר לאבוי יקום אבא וייכול מצידא דבריה בדיל דיתברכינני נפשך". [תביות "ויעש גם הוא מטעמים ויבא לאבוי", עולים בגימטריא "בא זה שכלב צד ליצחק אביו"].

וחידוש נפלא ראיתי בתוספות השלם על התורה בראשית שם (אות ח' דע"ד ע"ב): "מי אפוא, עשו לא מצא צידה וצד כלב יער וצלה אותו, וכשהיה אתו לפני אביו, **התחיל הכלב לנבוח**, ועל כן אמר מי הוא שינבח". [מי "איפא" גימטריא "והיה נובח", ועיין בתרגום יונתן הנדפס על פי כתבי יד שם (דף נ"ט והערה כ') ודוק].

ומבואר דעשו הרשע אחר שלא עלה בידו לצוד ציד טהור וכשר לאביו יצחק אבינו ע"ה, רצה להאכילו בשר פיגולים בשר **כלב**, ויש להבין מדוע עשו בחר כלב דוק, והרי עשו איש יודע ציד היה ויכול היה לצוד בעל חי אחר ולהביאו ליצחק אביו.

ובס"ד נראה לי לבאר עם דברות קדשו של רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שמות (כ"ב ל'): "ואנשי קודש תהיון לי. היה ראוי שיאמר ואנשים קדושים, אבל הכתוב ירמוז כי כנסת ישראל הנקראת קודש היא כוחן של ישראל, ונקראת קודש שהיא מושכת מן הקודש שהיא החכמה הרמוזה באות יו"ד בראש השם המיוחד, ועל כן הוסיף מלת "לי" כלשון ויקחו לי תרומה (שמות כ"ה ב'), כי ישראל מקודשים לשמו, וכיון שכח מעלתם גדול כל כך אין להם לאכול בשר טרפה שלקה מצד הכח המשחית. והזכיר "בשדה" לתוספת ביאור, כי שם כוחו של עשו הרשע שהיה איש שדה, והוא כוחו של קין ראש המרצחים שהזכיר בו הכתוב בבראשית (ד' ח') והיה בהיותם בשדה, וגם הכלבים מן הצד ההוא, והטרפה ראויה להם, ולכך אמר לכלב תשליכון אותו" עכל"ק.

עוד כתב רבינו בחיי ז"ל שמות (י"א ד'): "מה שהביא חריצת הכלב אצל מכת בכורות, כידוע כי הכלב חיה גשמית לא ישבע לעולם, וכן אמר הנביא ישעיה (נ"ו י"א) לא ידעו שבעה, והכח המשחית לא ישבע לעולם לאמר הב הב, ובעבור כי הנבלה והטרפה לקו מצד כח המשחית לכך צותה התורה להשליך הטרפה והנבלה לכלבים שנאמר לכלב תשליכון אותו, לפי שהכלבים מאתו צד הם, וזהו שאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, לימדך כי הכלב חרוץ הלשון כענין שכתוב בנחש (קהלת י"א) ואין יתרון לבעל הלשון.

והנה אצילות הכח המשחית יבוא אליו מכת מדת הדין המכה כל בכורי מצרים, ומדת הדין עצומה היא בחצי הלילה, ולפיכך חלה בהם ומתו כל בכוריהם, וגילה לך הכתוב כי בחצי משמרה שניה צעקו הכלבים במצרים, לפי שבא מלאך המות ביניהם, ובפירוש אמרו חז"ל בבבא קמא (ס' ב') כלבים צועקים מלאך המות בא לעיר, כלבים שוחקים אליהו בא לעיר, ואמרו עוד בברכות (ג' א') לחילוק משמרות הלילה שהם שלש משמרות, ראשונה חמור נוער, רמז למדת החסד ולא נזכר חמור בתורה עד שבא אברהם, משמרה שניה כלבים צועקים היא מדת הדין, הרי ששמו בזה רמז לכלבים צועקים, משמרה שלישית אשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו, שמו בזה רמז לפרנסה שהקב"ה מזמין פרנסה לכל בריה באותה שעה, וכן רמז שלמה

במשלי (ל"א ט"ו) ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה, התינוק הוא כלל העולם, משדי אמו היא האשה המספרת עם בעלה, ואם כן יגיד לך הכתוב כח הנס הגדול כי באותה שעה שהיה הכלב חורץ לשונו אל המצרים לא היה חורץ לכל בני ישראל. והוסיף ביאור למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל, כלומר בין מצרים שהוא מצד הכלב ובין ישראל שהם מצד ה' יתברך המפליא לעשות" עד כאן דברי רבינו בחיי ז"ל.

ומבואר באר היטב כי הכלב הוא בבחינת עשו הרוצח איש השדה, ולכן דייקא עשו רצה להביא לאביו יצחק "כלב" שהוא מסטרא ידיה ולחזק כוח זה, ויש להאריך.

והיינו אומרם במדרש בראשית רבה (פעה"ס"ג) על הפסוק אוחו באזני **כלב** מתעבר על ריב לא לו, אוחו באזני דא יעקב אבינו, כלב דא עשו ע"ש, ועיין בדברי הרמב"ן ז"ל שמות (י"ז ס"פ ט"ז), ועתה ראיתי בספר הזהר הקדוש ח"ג (ברע"מ דקב"א ע"א): "מסטרא דשמאלא, דרגא **דעשו סמא"ל איתקרי כלב**, ממנא דגיהנם, דצווח הב הב", ועוד שם (דרפ"ב ע"א): **כלבים** מתים, וחמורים מתים, בני **עשו** ובני ישמעאל", ודוק היטב.

והנה עשו היה איש יודע ציד, ולכן על מנת לפייסו יעקב אבינו שלח לו דורון, ובכלל הדורון שלח לו לאותו עוף העוזר לצידים לצוד, כדכתב רבינו בחיי ז"ל בראשית (ל"ב י"ד): "מן הבא בידו, הוא עוף הנקרא פלקו"ן, כי מפני שהיה עשו איש ציד הביא לו העוף הזה שיצוד בו. ויהיה לפי כן שיעור הכתוב ויקח מנחה לעשו אחיו מן הבא בידו, כי מלת בידו תחזור לעשו, כלומר ממה שנהג להביא בידו" ע"ש.

ולבאורה יש להבין דאם כן, מדוע ולמה יעקב שרצה לפייסו לעשו איש הציד לא שלח לו גם **גם כלב** שיעזור לו בציד, כמו ששלח לו העוף הנ"ל, שהרי כלבים לאין מספר היה ליעקב ששמרו על עדריו כמאמרם במדרש בראשית רבה (פעה"ס"א): "רבי לוי אמר ששים ריבוא כלבים [היו ליעקב אבינו], רבנן אמרי מאה ועשרין ריבוא, ולא פליגי, מאן דאמר ששים רבוא לכל עדר ועדר חד כלב, מאן דאמר מאה ועשרים רבוא לכל עדר תרין כלב", וגם אם נאמר שהכלבים שהיו ליעקב לא היו כלבי ציד אלא כלבי מרעה העוזרים לרועי הצאן, עדיין קשה שגם לעשו היה מקנה רב ככתוב בבראשית (ל"ו י'): ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו ואת מקנהו ואת כל בהמתו, ואת כל קנינו אשר רכש בארץ כנען וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו, כי היה רכושם רב משבת יחדו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם", ופירש רש"י ז"ל שלא יכלה ארץ מגוריהם להספיק מרעה לבהמות שלהם" ע"ש.

ול**האמור** יובן היטב כיון שכלב הוא מסטרא דעשו ובחינתו, לא רצה יעקב אבינו לחזק בחינתו של עשו שהיא כלב ואקצר והבן.

והיינו נמי כוונת אומרם במדרש בראשית רבה (פעה"ס"א) שעשו היה בגדר חזיר הפושט טלפיו: "ויהי עשו בן ארבעים שנה, הדא הוא דכתיב יכרסמנה חזיר מיער, רבי פינחס בשם רבי סימון מכל הנביאים לא פירסמוה אלא שנים משה ואסף, משה אמר ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא, אסף אמר יכרסמנה חזיר מיער, למה הוא מושלה בחזיר, אלא מה חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשיט את טלפיו כלומר שאני טהור, כך מלכות הזאת הרשעה גוזלת וחומסת, נראת

כאילו מצעת את הבימה, כך עשו כל ארבעים שנה צד נשי אנשים ומענה אותם, וכיון שהגיע לארבעים שנה דימה עצמו לאביו, אמר מה אבא נשא אשה בן ארבעים שנה אף אני נושא אשה בן ארבעים שנה הדא הוא דכתיב ויהי עשו בן ארבעים שנה".

ונודע שחזיר בחינת כלב הנכלל בו ובני חדא ביקתא אינון, וכלשון רבינו בחיי ז"ל ויקרא (י"א ד'): "כשהזכיר הכתוב החזיר אף הכלב בכלל, שהרי הוא כמותו שאינו מעלה גרה אבל פרסותיו סדוקות, וכן הנביא המשילם זה לזה הוא שאמר (ישעיה ס"ו ג') זובח השעה עורף כלב מעלה מנחה דם חזיר", ועוד כתב רבינו בחיי ז"ל שם (ד' ל"ח): "אמר ישעיה שוחט השור מכה איש זובח השעה עורף כלב מעלה מנחה דם חזיר וגו', ביאר כי הרשע השוחט השור להקריבו קרבן הרי הוא כהורג נפש, וזובח השעה להקריבו כאלו עורף כלב להקריבו לפניו, והמעלה מנחה כאלו מעלה דם חזיר לפניו. והנה **הכלב והחזיר** שניהם טמאים אבל יש בכל אחד מהם סימן טהרה, שהרי הכלב מפריס פרסה, והחזיר מפריס פרסה ושוסע שסע, לכך המשיל הרשעים בהן שהם מראים בעצמם שיש בהן קצת מעשה טוב בהקריבם קרבן והנה הם טמאים במעשים רעים, וזה ביאור הכתוב כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים על דברי עולה וזבח, כלומר בלא שישמעו בקולי", והיינו עשו כלב הפושט טלפיו כחזיר ודוק היטב.

וידוע כי תמצית עשו הוא נכדו ממזרו **עמלק**, אשר גם הוא בחינת **כלב**, כאומרם במדרש תנחומא (פרשת יתרו ס"ג): "וכן הוא אומר ותאותם יביא להם, הוא [הקב"ה] נותן להם כל צרכיהם, והן אומרים היש ה' בקרבנו - אמר להן הקב"ה כך הרהרתם הרי **הכלב** נושך אתכם לכך ויבוא **עמלק**", והביא הדברים רש"י שמות (י"ז ח'), ועוד במדרש תנחומא (פרשת כי תצא ס"ט): "מהו עמלק עם לק, עם שבא ללוק דמן של ישראל **ככלב** וכו', כך היה לוהט עמלק אחר ישראל **ככלב**", וכן מצינו גבי המן בן המדתא האגגי במדרש תהלים (פכ"ב ס"ו) שאסתר המלכה אמרה: "כי סבבני כלבים, אלו בניו של המן", ועוד שם במדרש תהלים (שם ס"ב): "אמר רבוננו מאה בנים היו לו להמן עשרה נהרגו, ועשרה נתלו, ועשרה נתחתכו ונשלכו **לכלבים**", ועיין מה שביארנו בזה בחיבורי טוב להודות ח"ג (סימן כ') וצ"ח לכאן ודוק.

מילואים

א. מה שכתבתי שעשו בחינת כלב וכו', ראיתי עכשיו בספר שפתי כהן בראשית שם (כ"ז ל"א) שכתב: "ויעש גם הוא מטעמים ויבא אל אביו וגו'. תרגום ירושלמי ועכב מימרא דה' מיניה צידא דכיא ואשכח כלבא חדא, וקטליה ועבד מיניה תבשילין ואייתיה לאבוהי ע"ש, לכך ויחרד חרדה ואמר מי הוא הצד ציד, במה שצדין הציד שהוא הכלב הביא לו. מי אפוא הוא הצד ראשי תיבות עם הכולל בגימטריא כלב, ולכך זעק יצחק שלא זימן לו דבר טהור אלא דבר טמא והביאו לאביו, והיה כלב דומה לשר שלו שהוא סמא"ל שנאמר (תהלים כ"ב כ"א) הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי", ועיין גם בדברי מהר"ם ריקאנטי ז"ל בראשית שם, ולרמ"ע מפאנו ז"ל בספר מאה קשיטה (ס"ס צ"ו), ועוד באריכות בענין זה שעשו בחינת כלב בספר מגלה עמוקות על התורה פרשת ויצא, ופרשת וישלח, ופרשת ויחי, ופרשת שלח לך, וכן במגלה עמוקות פרשת ואתחנן

אופן קכ"ד, וק"מ, וקמ"ז, ורנ"ב, עיין שם נפלאות עזוז תורתו זיע"א, עוד הארכתי בזה בחיבורי טוב להודות ח"ג (סימן כ') והבאתי שם שעבודה זרה של עמלק היא כלב, עיין שם דברים נפלאים בס"ד וצרף לכאן.

ב. הבאתי דברי רבינו בחיי ז"ל שהכלב הוא בבחינת עשו הרוצח איש השדה, והוא כוחו של קין ראש המרצחים שהזכיר בו הכתוב בבראשית (ר' ח') ויהי בהיותם בשדה, וגם הכלבים מן הצד ההוא, כנ"ל, הנה בחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן א') הארכתי בזה, והסברתי בזה בס"ד מאמרם במדרש בראשית רבה (פכ"ב ס"ב) על הפסוק וישם ה' לקין אות דהיינו שנתן לו "כלב" עש"ב.

ג. מה שהבאתי דברי רבינו בחיי שכלב כחזיר, מצאתי שכבר כתב כן הרד"ק ז"ל בפירושו לישעיה (ס"ו ג'), ובספר השרשים שלו (ערך פרס) ע"ש, ולפי הנראה משם חצב ולקח רבינו בחיי ז"ל דבריו אלו ע"ש, ועיין בחיבורי תורת יעקב (סימן צ"ז אות ב') שבס"ד הארכתי בזה והבאתי הרבה מקומות שרז"ל כורכים הכלב עם החזיר עיין שם וצרף לכאן, ועיין גם בחיבורי חוקי רצונך מהדורה בתרא (במילואים בסוף הספר) מה שביארנו על פי דברות רבינו בחיי ז"ל הללו, עיין שם וצרף לכאן. [ובספר בעלי ברית אברם (פרשת ויקרא) כתב עונשי העונות החמורים שעל עון עבודה זרה יבוא בגלגול וכו', ועל עון עריות יבוא בגלגול וכו', ועל עון רציחה יבוא בגלגול או "חזיר" או "כלב" עיין שם, ויש לדקדק מדוע רק גבי רוצח כתב שני מיני גלגולים ולא כתב כן גם בשאר, אבל לפי רבינו בחיי הנ"ל דכלב בכלל חזיר מובן היטב ודוק].

ד. הבאתי דברי רבינו בחיי ז"ל שכתב: "ובעבור כי הנבלה והטרפה לקו מצד כח המשחית לכך צותה התורה להשליך הטרפה והנבלה לכלבים שנאמר לכלב תשליכון אותו, לפי שהכלבים מאותו צד הם, וזהו שאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, לימדה כי הכלב חרוץ הלשון כענין שכתוב בנחש (קהלת י"א) ואין יתרון לבעל הלשון", ומבואר שהכלב והנחש "מאותו צד" כנ"ל.

ובספר בראשית (כ"ה כ"ז): "ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה, תרגם אונקלוס והוה עשו גבר נחשירכן גבר נפק לחקלא", וכזאת תרגם המיוחס ליונתן בן עוזיאל, והאריכו רבותינו להסביר מהו ענין "נחש ירכן" שהיה בעשו עיין בספר הציוני שם (פרשת תולדות), ובספר מגלה עמוקות (פרשת ואתחנן אופן מ"ז) ומגלה עמוקות על התורה (פרשת ויצא), ומגלה עמוקות תנינא (פרשת וישלח), ובספר של"ה הקדוש תורה שבכתב (פרשת ויצא ופרשת וישב), ותורה שבעל פה מסכת פסחים (דרוש ד'), ומסכת מגילה (פרק תורה אור) שהאריכו לבאר הענין ועיין דברים יקרים בזה בחיבורי טוב להודות ח"ג (סימן כ'), ואכמ"ל.

ה. לעיל הבאתי דברי רבינו בחיי ז"ל שהכלב מפרס פרסה כנ"ל - ומצאתי לרבינו החזקוני ז"ל בפירושו לתורה דברים (י"ד ו') שכה כתב: "מפרסת פרסה ושוסעת שסע פרסות מעלת גרה, שלשה סימנים הם, אין לה פרסה כגון כלב וחתול אסורה, ואם היא שסועה ואינה מעלת גרה כגון חזיר אסורה", וכו', ומצאתי שמקור דבר רבינו החזקוני בפירוש רבינו יוסף בכור שור ז"ל על התורה ויקרא (י"א ג'): "כל מפרסת פרסה. שיש להם פרסה והיא שסועה, אבל מי שאין להם

פרסה כלל, כגון כלב וחתול וכיוצא בהם, וכו', ומבואר דלית להו האי חידושא דכלב בכלל חזיר, וכן נמי אינו סובר דכלב פרסותיו סדוקות וצ"ב. [וכבר התבאר אצלי שרבינו החזקוני ז"ל ייסד והשתית ספרו על פירוש רבינו יוסף בכור שור, ובמקומות הרבה העתיק דבריו בשתיקה ואכמ"ל].

ומצאתי בקובץ התורני היקר "כרם שלמה" דבאבוב (גליין סיון תשמ"א דף י"ח) שנדפסו שם הערות על הלכות שחיטה מהגאון המובהק רבי חיים דוב גראס ז"ל אב"ד פעטריווא וכה כתב: "שלחן ערוך יו"ד (סימן י"ג סעיף ה') לא הותר מן הנמצא בבהמה אלא מה שיש לו פרסה וכו', עיין מנחת פתים בנמצא דמות כלב, ובקובץ שערי תורה ח"א העיר שהרי הוא הולך על כפיו, ותמה על רבינו בחיי ע"ש, ומצאתי [לרבינו הפרי מגדים] בספרו נוטריקן (קו י') שקדמו בזה עש"ב, ועיין בספר יד יהודה (סימן ע"ט) ודרכי תשובה (שם), ומצאתי ברד"ק ישעיה (ס"ו ב') שכתב שהכלב מפריס פרסה אף על פי שאינו שוסע שסע ע"ש, ותמוה, וכבר העיר בספר נוטריקן שם על מה שכתב הרד"ק בספר השרשים, גם בספר שם עולם (פרשת שמיני) התפלא על רבינו בחיי ז"ל בזה"עכ"ל. ומדברי רבינו החזקוני ז"ל שהזכרתי לא הביאו, ואני הנלע"ד כתבתי בס"ד. [ואל תתמה על החפץ שיש מחלוקת במציאות בין רבינו החזקוני ז"ל לבין רבינו בחיי ז"ל אם כלב פרסותיו סדוקות, דמצינו כזאת ועיין בחיבורי כנסת יעקב (דף קמ"ב), ובחיבורי תורת יעקב (סימן י', וסימן פ"ח הערה ט') ועוד ודוק היטב].